

Pomoćnik u nastavi u radu s učenicom s poremećajem iz spektra autizma: Prikaz slučaja

Eleta Barišić, Paula

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:183948>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Paula Eleta Barišić

**Pomoćnik u nastavi u radu s učenicom s poremećajem iz spektra autizma:
prikaz slučaja**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij

**Pomoćnik u nastavi u radu s učenicom s poremećajem iz spektra autizma:
prikaz slučaja**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Inkluzivni odgoj i obrazovanje

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Sanja Skočić Mihić

Studentica: Paula Eleta Barišić

Matični broj: 0081141604

U Rijeci, rujan 2020.

ZAHVALE

Ovim putem želim zahvaliti dragoj mentorici prof. Sanji Skočić Mihić na danim savjetima i smjernicama prilikom izrade diplomskog rada.

Veliko hvala prof. Ivanki Pejić koja je nesebično ustupila i sugerirala koje nastavne materijale i metode rada koristiti u radu i na taj način iznimno puno pomogla pri izradi.

Zahvaljujem i mojim prijateljicama i kolegicama koje su mi uvijek nesebično pomagale tijekom studija.

Posebnu zahvalnost iskazujem cijeloj mojoj obitelji na njihovoj ljubavi i podršci.

Najveću zahvalu pridajem roditeljima koji su uvijek vjerovali i bili uz mene tijekom svih godina mog studiranja.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila djelomično samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju. S obzirom na to da rad nisam izradila u potpunosti samostalno, za bilo koju vrstu diseminacije rezultata iz ovog istraživanja moram prethodno imati suglasnost mentora.“

Vlastoručni potpis: _____

SAŽETAK

Danas u inkluzivnom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju pomoćnici u nastavi zauzimaju važnu ulogu u odgojno-obrazovnom sustavu i osiguravanjem podrške učenicima s teškoćama u razvoju pospješuju njihovo odgojno-obrazovno napredovanje. Cilj ovog istraživanja je temeljem studije slučaja učenice s poremećajem iz spektra autizma prikazati aktivnosti pomoćnika u nastavi kod pružanja neposredne potpore učenici u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka, kao i pružanje potpore u komunikaciji i socijalnoj uključenosti.

Korištena je studija slučaja učenice drugog razreda osnovne škole koja se školuje po redovitom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke iz nastavnih predmeta hrvatski jezik, engleski jezik, matematika te priroda i društvo. Analizom medicinske dokumentacije i mišljenja stručnjaka prikazan je razvojni status učenice s poremećajem iz spektra autizma. Na temelju nalaza i mišljenja stručnjaka prikazane su jake strane i interesi učenice i odgojno-obrazovnih potrebe, te postupci podrške u poučavanju, komunikaciji i socijalizaciji. Prikazana je dokumentacija pomoćnika u nastavi, te su analizirane aktivnosti potpore u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka i potpore u komunikaciji i socijalnoj uključenosti.

Istaknuta je značajna uloga pomoćnika u nastavi kao osobe koja pruža podršku učeniku s teškoćama u neposrednom radu kako u nastavnim sadržajima, tako i u komunikaciji i socijalizaciji, odnosno regulaciji ponašanju učeniku s teškoćama. Istaknuta je neophodna suradnja s učiteljem, stručnim suradnicima i roditeljima, doprinos sustavne individualizirane podrške pomoćnika u nastavi kod učenice s poremećajem iz spektra autizma.

Ključne riječi: pomoćnik u nastavi, autizam, učenik, studija slučaja

SUMMARY

In contemporary inclusive education of students with developmental disabilities, teaching assistants are having an important role in the education system. The aim of this research is to present the activities of teaching assistant in adapting teaching content and providing support in behaviour, as well as academic and socio-emotional progress of the student, based on a case study of a student with autism spectrum disorder.

The case study deals with the female student in the second grade of elementary school. She is part of the regular programme, but with customized content and individualized approach in the subjects: Croatian language, English language, Mathematics, Nature and society. By analysing medical documentation and experts' opinions, I will demonstrate the developmental path of the student with autism spectrum disorder. Activities, strategies and procedures of support and adjustment in educational work with students with autism spectrum disorder, support procedures for the development of social communication of students with autism spectrum disorder and providing support in the regulation of behaviour in students with autism spectrum disorder are presented.

In order for these goals to be realized, one of the important roles is the role of teaching assistants as one of the important components of the inclusive model of schooling in regular schools.

Keywords: teaching assistant, autism, student, case study

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Inkluzivno obrazovanje	2
1.1.1. Inkluzivno poučavanje	3
1.2. Pomoćnik u nastavi	4
1.3. Učenici s poremećajem iz spektra autizma	10
1.3.1. Poremećaji iz spektra autizma	10
1.3.2. Osobitosti učenika s poremećajem iz spektra autizma	13
1.3.3. Komunikacija	14
1.3.4. Socijalna interakcija	15
1.3.5. Karakteristike neobičnog ponašanja	16
1.3.6. Karakteristike učenja	16
1.3.7. Učenje i poučavanje učenika s poremećajem iz spektra autizma	17
1.4. Pregled istraživanja	19
2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	21
3. METODA ISTRAŽIVANJA	22
4. REZULTATI I RASPRAVA	24
4.1. Pregled razvojnog statusa učenice s poremećajem iz spektra autizma analizom medicinske dokumentacije	24
4.2. Pregled odgojno-obrazovnih potreba, jakih strana i interesa učenice, te primjerenih postupaka podrške	27
4.3. Prikaz dokumentacije pomoćnika u nastavi u radu s učenicom s poremećajem iz spektra autizma	31
4.4. Aktivnosti podrške pomoćnika u nastavi učenici s poremećajem iz spektra autizma u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka	34
4.4.1. Aktivnosti podrške u nastavnim sadržajima iz predmeta Hrvatski jezik	37
4.4.2. Aktivnosti podrške u nastavnim sadržajima iz predmeta Matematika	41
4.4.3. Aktivnosti pomoćnika u nastavi u prilagodbi nastavne jedinice iz predmeta Priroda i društvo	43
4.5. Aktivnosti podrške pomoćnika u komunikaciji i socijalnoj uključenosti učenice s poremećajem iz spektra autizma	46
4.5.1. Aktivnost podrške kroz izradu socijalne priče	51
5. ZAKLJUČAK	54
6. LITERATURA	56
7. PRILOZI	59

1. UVOD

U posljednjem desetljeću u Republici Hrvatskoj odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju je inkluzivan, odnosno djece s teškoćama se uključuju u redovite škole i redovne razrede gdje se zajedno sa svojim vršnjacima obrazuju, uče i socijaliziraju.

U inkluzivnom obrazovanju na različitost se gleda kao obogaćivanje koja potiče rast, razvoj i učenje, uvažavanje drugih, zadovoljavanje potrebe za prihvaćanjem i ravnopravnim sudjelovanjem koje stvara humanije i naprednije društvo. Važno je usmjeriti se na mogućnosti i potrebe učenika, individualizaciju odgojno obrazovnog rada, te osiguravanje podrške učenicima s teškoćama u razvoju.

Inkluzivno obrazovanje je proces u kojem sudjeluje više stručnjaka sa područja odgoja i obrazovanja (učitelj, stručni suradnik, pomoćnik u nastavi, roditelj, ravnatelj) koji timski surađuju. Ovim radom će se prikazati rad pomoćnika u nastavi kod pružanja neposredne potpore učenicima u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka, kao i pružanje potpore u komunikaciji i socijalnoj uključenosti.

Sukladno Pravilniku o pomoćnicima u nastavi aktivnosti pomoćnika u nastavi planirane su i provedene u koordinaciji s učiteljicom i stručnom službom škole, a tijekom školske godine ostvarena je suradnja s roditeljima učenice i stručnjacima izvan škole.

1.1. Inkluzivno obrazovanje

Inkluzivno obrazovanje je proces koji se ostvaruje kroz uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u redovni odgojno obrazovni sustav, *a usmjereno je na uvažavanje mogućnosti svakog djeteta i osiguravanje jednakih mogućnosti svakog djeteta i osiguravanje jednakih uvjeta za sve učenike u odgojno-obrazovnom sustavu. Krajnji cilj inkluzivnog obrazovanja je tako povećati sudjelovanje takvih učenika u procesu učenja i povećati mogućnost sudjelovanja u nastavi*“ (Zrilić, 2011:171).

Inkluzivno obrazovanje stvara novi odnos prema svemu što je različito i ne gleda na učenike s teškoćama kroz njihova ograničenja i teškoće, nego kroz mogućnosti, interese, potrebe i prava.

Kako su se sa godinama događale promjene u društvu koje *„ulaže u cilju demokratizacije, humanizacije društvenih odnosa i stvaranje uvjeta za obrazovanje osjetljivih grupa“* tako se mijenjao i stav prema osobama s teškoćama (Zrilić, 2018:165).

Zaokret prema inkluzivnom obrazovanju počeo je 1994. godine u Španjolskoj na UNESCO-voj svjetskoj konferenciji na kojoj je donesena izjava kojom se uvažava pravo svakoga djeteta da *„bez obzira na njegovo fizičko, intelektualno, emocionalno, socijalno, jezično, vjersko oprijedljenje ili stanje ima potpuno pravo biti uključen u redovno osnovnoškolsko obrazovanje“* (UNESCO, 1994, čl.3, prema Karamatić Brčić, 2011:41).

Danas je vizija društva da školu čine načela u kojoj možeš napredovati, osjećati se sigurno, sretno i uspješno. Škola njeguje različitost kao vrijednost, a *„vodeće načela je je koristi raznolikost kako bi izgradili pravednija i demokratičnija društva”* (Acedo, 2008, prema Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević, 2014).

Inkluzija je dio cijele zajednice i društva, a uključivanjem učenika s teškoćama u redovni sustav svi sudjelujemo u pozitivnim promjenama i daljnjem razvoju. Odnos društva prema inkluziji mora biti pozitivan (Margaritoiu, 2010).

Svaki učenik je različit u svojim sposobnostima, interesima i mogućnostima, a svi imaju istu potrebu da budu voljeni, prihvaćeni i da se osjećaju sigurno i ravnopravno. Stoga je

„osnovna poruka inkluzivnog odgoja i obrazovanja da ne izdvaja niti jednog učenika, već se radi na stvaranju adekvatnijih uvjeta za sve“ (Zrilić, 2018:165).

Inkluzija znači kreiranje pozitivnih uvjeta i pristupa za učenike s teškoćama koja će osigurati adekvatnu okolinu za njihov razvoj i ostvarivanje njihovih prava. Učenici s teškoćama u razvoju uključeni su u inkluzivni sustav odgoja i obrazovanja u redovne razredu kroz primjerene individualizirane odgojno-obrazovne programa školovanja i profesionalnu podršku (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoća u razvoju, 2015, prema Karamatić Brčić, 2011).

Pri čemu se polazi da su „najvažnije prilike za ostvarivanje potencijala, one prilike koje učenici s teškoćama svakodnevno imaju u svom razredu, za što je neophodno preispitati kontekst u kojem se ostvaruje učenje i poučavanje“ (Stančić i Ivančić, 2016:25).

Važno je stvoriti uvjete koji će zadovoljavati i biti važeći za potrebe učenika s teškoćama u razvoju te je bitno naglasiti da škola mora biti spremna na promjene i prilagodbe u skladu sa njezinim potrebama (Smjernice za planiranje i izradu individualiziranih kurikuluma za učenike s teškoćama, 2020).

Inkluzivno obrazovanje je nemoguće bez edukacije učitelja, važna je timska suradnja s stručnim osobama škole i izvan nje kao što su edukacijski rehabilitatori, psiholozi, logopedi i one osobe s kojima učitelj u prošlosti nije toliko surađivao. Sve je to odraz novog vremena, napredovanja u društvu i širenje spoznaja o inkluziji te prvenstveno o potrebama sve djece (Zrilić, 2011).

„Za uspješnu provedbu inkluzije naglasak je usmjeren na mnogo aktera (učenici, nastavnici, ravnatelji, stručni suradnici i roditelji) i drugih čimbenika (lokalna uprava, ostale institucije koje su u suradnji sa školom, obrazovna politika zemlje) koji nisu hijerarhijski postavljeni, nego je riječ o kontinuiranoj suradnji.“ (Karamatić Brčić, 2011:44).

1.1.1. Inkluzivno poučavanje

Prema Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (2015) u osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju u Republici Hrvatskoj učenici s teškoćama u razvoju ostvaruju pravo na primjerene oblike školovanja i primjerene oblike pomoći školovanja.

Primjereni oblik školovanja određuje se prema psihofizičkim sposobnostima učenika s teškoćama, a utvrđuje ga i predlaže povjerenstvo za utvrđivanje psihofizičko stanje svakog učenika. Povjerenstvo čine liječnik školske medicine, edukacijski rehabilitator, psiholog i učitelj škole (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 2015).

Povjerenstvo predlaže oblik školovanja, a Ured državne uprave izdaje Rješenje o primjerenom obliku školovanja (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 2015).

Prema Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (2015) primjereni programi odgoja i obrazovanja su (1) redovni program uz individualizirane postupke, (2) redovni program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, (3) posebni program uz individualizirane postupke, (4) posebni program za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada uz individualizirane postupke.

Primjereni programi odgoja i obrazovanja ostvaruju se u: (1) redovnom razrednom odjelu, (2) dijelom u redovnom, a dijelom u posebnom razrednom odjelu, (3) posebnom razrednom odjelu, (4) odgojno-obrazovnoj skupini. (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 2015).

Uloga učitelja se smatra još važnijom i proširenijom ako se u razredu školuje učenik s teškoćama u razvoju jer upravo za uspješnu implementaciju inkluzije su važni pozitivni stavovi učitelja.

„U kontekstu pedagojske teorije i prakse, uloga je odgojitelja, učitelja i nastavnika u suvremenoj načinu provođenja inkluzije osigurati primjerenu podršku pri uključivanju učenika s posebnim potrebama u sustav redovne škole na organizacijskoj, materijalnoj i programskoj razini.“ (Karamatić Brčić i Viljac, 2019:94).

1.2. Pomoćnik u nastavi

Pomoćnik u nastavi predstavlja jednu od važnih komponenti inkluzivnog modela školovanja u redovnim školama i zauzima važno mjesto u razredu. Njegova ovlaštenja i aktivnosti regulirane su Priručnikom za pomoćnike u nastavi odnosno stručne komunikacijske posrednike, a ono *"uključuje pomoćnika u nastavi u osnovne i srednje škole kao podrška*

učenici s teškoćama u razvoju temelji se na Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi i Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja“ (Priručnik za pomoćnike u nastavi odnosno stručne komunikacijske posrednike, 2017:69).

Pomoćnik u nastavi definira se kao *"osoba koja učeniku s teškoćama pruža neposrednu potporu tijekom odgojno-obrazovnog procesa u zadacima koji zahtijevaju komunikacijsku, senzornu i motoričku aktivnost učenika, u kretanju, pri uzimanju hrane i pića, u obavljanju higijenskih potreba, u svakidašnjim nastavnim, izvannastavnim i izvanučioničkim aktivnostima“ (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, 2015).*

Također *„pomoćnik u nastavi mora biti osposobljen za rad sa učenicima s teškoćama“* kroz teoretski i praktični dio programa koji sadrži teme o: *“inkluzivno obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju, razvojne osobitosti učenika s teškoćama u razvoju (za sve vrste teškoća), podršku učenicima s teškoćama u razvoju tijekom odgojno-obrazovnog procesa i razvoju socijalnih vještina, sadržaje i oblike suradnje s učiteljima, nastavnicima, stručnim timom škole, roditeljima i drugim učenicima, prava i obveze učenika s teškoćama u razvoju, sadržaje iz osnova zdravstvene zaštite“ (Pravilnik o izmjenama Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, 2017:70).* Važna je kvalitetna edukacija za pomoćnike u nastavi prije nego što započne nastavni proces i prije nego što se upozna učenik s teškoćama u razvoju.

Pomoćnik u nastavi pruža neposrednu pomoć učeniku ili skupini učenika u zadacima koji zahtijevaju komunikacijsku, senzornu i motoričku aktivnost učenika te na taj način pomažu i učiteljima za vrijeme nastavnog procesa (Pravilnik o izmjenama Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, 2020).

Teškoće kod učenika za koje je potreban pomoćnik u nastavi su: *"(1) teškoće u motoričkom funkcioniranju donjih i/ili gornjih ekstremiteta, (2) teškoće u komunikaciji i socijalnim interakcijama te senzornoj integraciji, a povezane su s poremećajima iz autističnoga spektra, (3) teškoće u intelektualnom funkcioniranju udružene s drugim utjecajnim teškoćama, (4) teškoće proizašle oštećenjem vida, (5) teškoće koje se manifestiraju u ponašanju tako da ih ometaju u funkcioniranju i ugrožavaju njihovu fizičku sigurnost i/ili fizičku sigurnost drugih učenika" (Pravilnik o izmjenama Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, 2020).*

Iz nastavnog materijala edukacije o pomoćnicima u nastavi (2019/2020) koja je dio dnevnika rada koji se mjesečno predaje koordinatoru pomoćnik u nastavi pruža potporu u šest dimenzija: „(A) komunikaciji i socijalnoj uključenosti; (B) potpori u kretanju; (C) potpori pri uzimanju hrane i pića; (D) potpori u obavljanju higijenskih potreba; (E) potpori u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka i (F) suradnji s radnicima škole te vršnjacima učenika u razredu“ (Materijali preuzeti iz edukacije o pomoćnicima u nastavi, 2019/2020).

Pomoćnik u nastavi ima obavezu voditi službene zabilješke koje upisuje svaki radni dan i na kraju svakoga mjeseca predaje koordinatoru škole na uvid. Poslovi koje pomoćnik u nastavi obavlja uključuju nekoliko aktivnosti koje su podijeljene prema već zadanim dimenzijama.

U području komunikacije i socijalne uključenosti poslovi pomoćnika u nastavi odnose se na poticanje na suradnju sa drugim učenicima, usmjeravanje na prihvatljive obrasce ponašanja te upozoravanje na štetnost i posljedice negativnog ponašanja uz savjetovanje sa učiteljem, pružanje potpore učeniku u provedbi pravila igre i rada i pružanje potpore u socijalizaciji uz interakciju s drugim učenicima (Materijali preuzeti iz edukacije o pomoćnicima u nastavi, 2019/2020).

U području pružanja potpore u kretanju podrška pomoćnika u nastavi sastoji se od vođenje učenika kojemu je potrebna potpora u kretanju (pridržavanju, usmjeravanju), pružanju potpore učeniku koji se kreće u kolicima pri svladavanju prepreka, voziti učenika u kolicima ako se učenik ne može samostalno voziti te upravljati pomagalima za penjanje i spuštanje u svrhu svladavanja prostornih prepreka i pružiti potporu učeniku u promjeni položaja tijela.

Pomoćnik u nastavi pruža potporu pri hranjenju tako što priprema hranu učeniku i pomaže pri rezanju i usitnjavanju hrane ovisno o potrebi učenika i pruža pomoć pri uzimanju pića ili tekuće hrane.

U području obavljanja higijenskih potreba i navika pomoćnik u nastavi pruža potporu pri obavljanju higijene, pruža potporu učeniku u kretanju kao što su vođenje, vožnja pri odlasku u toalet, pruža potporu učeniku u korištenju toaleta i pridržavanje tijekom sjedenja, higijena tijela nakon obavljene nužde, svlačenje i presvlačenje odjeće, pranje ruku nakon obavljanja higijene i pruža podršku učeniku pri presvlačenju (skidanje i odijevanje odjeće i obuće) tijekom boravka u školi i izvanškolskim aktivnostima ovisno o potrebi učenika i situaciji u školi.

Tijekom školskih aktivnosti i zadataka pomoćnik u nastavi pruža potporu pruža potporu učeniku u korištenju pedagoško-didaktičkih pomagala (Brailleova stroja, taktilne ili elektronično-akustične opreme, alternativnih oblika komunikacije te drugih specifičnih

pomagala i opreme), pomaže pri pisanju diktata učeniku u zadacima koji zahtijevaju pisanje rukom vodeći računa da se ne ometa nastavni proces, pruža tehničku pomoć učeniku u čitanju, pisanju, računanju i izvođenju grafičkih radova, dodaje učeniku školski pribor, pridržava udžbenik, fiksira radne listiće i bilježnicu te radnu podlogu, pruža potporu učeniku pri izvođenju praktičnih radova prema nalogu učitelja/nastavnika, pruža potporu učeniku u izvođenju primjerenog programa tjelesno-zdravstvene kulture prema nalogu učitelja/nastavnika i nadležnog školskog liječnika, pruža pomoć u izvođenju izvanučioničke nastave uz prethodnu potvrdu liječnika školske medicine za učenika izdanu na zahtjev škole u navedenu svrhu, dodatno čita zadatak i uputu učeniku, usmjerava pažnju učenika na nastavne aktivnosti i na nastavni sat, potiče učenika na izvršavanje zadanih obaveza, vodi/usmjerava učenika na izvršavanje zadataka na nastavnome materijalu te pruža druge oblike potpore učeniku.

Odnos pomoćnika u nastavi sa učiteljem i stručnim suradnikom se opisuje u Priručniku za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike (2017). Pomoćnik u nastavi nije ovlašten na bilo koji način utjecati na nastavni proces, „*ne ulazi u područje rada učitelja i ne komentira rad te događaje koji se odvijaju u nastavnom procesu*“ (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017:70). . Nastavni proces izvodi učitelj potpuno neovisno o sudjelovanju pomoćnika u nastavi.

Pomoćnik u nastavi sudjeluje u nastavnom procesu s jasno definiranim ulogom. Naime, od pomoćnika u nastavi očekuje se provedba unaprijed definiranih aktivnosti s učenikom s teškoćom, a prema potrebi može sudjelovati i u aktivnostima s ostalim učenicima u razredu. Opseg aktivnosti u kojima pomoćnik u nastavi sudjeluje u nastavnom procesu određuje učitelj/nastavnik predmetne nastave. Svakodnevno pomoćnik u nastavi za svaki nastavni sat prima nalog učitelja ili predmetnog nastavnika o oblicima podrške i materijalima koje djelomično priprema u pružanju podrške učeniku s teškoćama (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017).

Devecchi i Rouse (2010) ističu način na koji učitelji pružaju podršku pomoćnicima u nastavi: (1) kroz vrednovanje znanja, vještine i sposobnosti pomoćnika u nastavi tako da prepoznaju i uočavaju potencijal koji pokazuje u svom radu; (2) kroz pohvale i izraze zahvalnosti i (3) kroz poticanje iniciranja upoznavanja pomoćnika u nastavi sa učiteljem i učenikom prije nastavnog procesa.

Da bi svakodnevna suradnja učenika i pomoćnika u nastavi bila uspješna nužno je da učitelj pohvali pomoćnika u nastavi te da ga uključi u nastavni proces. Također je važno uvažati

i prepoznati znanje koje je pomoćnik u nastavi stekao kroz rad s učenicom u skladu s nastavnim planom i programom te ostalim nastavnim materijalom. Učitelj je dužan dati jasne upute pomoćniku u nastavi oko primjene nastavnog materijala za učenika s teškoćom u razvoju koji uključuju primjerne zadatke. Nadalje, upute moraju jasno definirati aktivnosti pomoćnika u nastavi u nastavnom procesu vremenskim slijedom koji prati poučavanje na nastavnom satu (Devecchi i Rouse, 2010).

Uz suradnju pomoćnika u nastavi s učiteljem, definiran je djelokrug aktivnosti s drugim stručnjacima kao što su stručni suradnici i koordinator za pomoćnike u nastavi (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017).

Koordinator za pomoćnike u nastavi je stručna osoba u školi, odnosno stručni suradnik koji je nadležan za učenike s teškoćama u razvoju u školi, primjerice edukacijski rehabilitator ili pedagog, ovisno o tome koji je stručnjak zaposlen u školi. Navedeni stručni suradnik obavlja poslove koordinacije rada pomoćnika u nastavi, nadgleda i pruža superviziju pomoćnicima u nastavi. Također, pomoćnik u nastavi u obvezi je ispunjavati dnevnik rada koji predaje stručnom suradniku s zadnjim danom u tekućem mjesecu (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017).

Predviđena je i u praksi postoji međusobna koordinacija između pomoćnika u nastavi, učitelja/nastavnika i koordinatora. Cilj timskog rada je osigurati efikasnu podršku pomoćnika u nastavi učeniku s teškoćama u razvoju. U djelokrugu poslova rada pomoćnika u nastavi u suradnji sa roditeljima učenika s teškoćama u razvoju izuzetno je bitna dobra komunikacija između pomoćnika u nastavi i roditelja iz više razloga: (1) roditelji mogu dati opsežne i cjelovite informacije o potrebama, mogućnostima i interesima svog djeteta, (2) ukazati na stanja te promjene u ponašanju djeteta izazvane poznatim i nepoznatim čimbenicima, (3) koje aktivnosti i predmeti aktiviraju i motiviraju dijete, (4) prenijeti iskustva koja imaju oko djetetovih mogućnosti u realizaciji domaćih zadataka i (5) ukazati na specifičnosti kod djeteta (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017). Važno je da pomoćnik u nastavi informira roditelje o tome kako učenik prati određeno gradivo kako bi zajednički radili za dobrobit učenika..

Suradnja pomoćnika s roditeljima treba biti profesionalna što znači da iako dijele povjerljive informacije o djetetu i imaju intenzivnu komunikaciju odnos uvijek mora biti na profesionalnoj distanci. Važno je poštivanje uloga kako bi se sačuvala uloga učitelja te kako bi se zadržao integritet pomoćnika. (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017)

„Oblik, način i učestalost suradnje pomoćnika u nastavi i roditelja se utvrđuje na sastanku na kojem prisustvuju pomoćnik u nastavi, učitelj ili nastavnik i koordinator. Suradnja pomoćnika u nastavi s roditeljima treba biti profesionalna bez prelaska granice profesionalne distance. Oblik, način i učestalost suradnje određuje koordinator na školskom sastanku u dogovor u učiteljem i pomoćnikom u nastavi.“ (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017:70)

Pomoćnik u nastavi u suradnji je s stručnim školskim djelatnicima, kao što su učitelji, edukacijski rehabilitatori, pedagozi te sudjeluje pri izradi individualiziranog kurikuluma ili individualiziranog odgojno-obrazovnog programa (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017). Nadalje, svakodnevno se (1) uključuje i sudjeluje u pripremi didaktičko-metodičkog materijala za rad sa učenikom s teškoćama u razvoju, (2) u stalnoj je komunikaciji i suradnji sa roditeljima/skrbnicima učenika s teškoćama u razvoju, (3) svakodnevno dočeka ispred škole i isprati ga nakon završetka nastave učenika koji mu je dodijeljen i (4) predaje mjesečni dnevnik rada stručnom koordinatoru u školi koji taj dnevnik pregledava i kontrolira (Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017).

Pomoćnik u nastavi je posrednik između učitelja i učenika u nastavnom procesu. On svakodnevno pruža pomoć i podršku učeniku s teškoćama u razvoju sa glavnim ciljem a to je svladavanje nastavnog plana i programa, te razvijanje socijalizacije i komunikacije kroz uključivanje u učenje i igru s vršnjacima. Suradnja između djelatnika škole i pomoćnika u nastavi osigurava uspješan razvoj djece s teškoćama u razvoju. Pomoćnik u nastavi bolje prepoznaje i zna individualne potrebe učenika s teškoćama u razvoju te zbog toga može olakšati gradivo koje je prilagođeno za potrebe pojedinog učenika.

Mujkanović (2016) ističe da pomoćnik u nastavi ima važnu ulogu u pružanju podrške učenicima s teškoćama u razvoju i da je važan korak u osiguravanju inkluzivnih uvjeta koje karakterizira uvažavanje različitosti prema svim osnovama. Tako autorica navodi da je veliki profesionalni izazov oblikovati razredna ozračja u kojima se poštuje nacionalna, jezična i rasna različitost svakog djeteta, njegova kultura i socioekonomsko porijeklo.

1.3. Učenici s poremećajem iz spektra autizma

U ovom poglavlju prikazat će se tema u tri potpoglavlja: 1.) Poremećaji iz spektra autizma, 2.) Osobitosti učenika s poremećajem iz spektra autizma i 3.) Učenje i poučavanje učenika s poremećajem iz spektra autizma.

1.3.1. Poremećaji iz spektra autizma

Poremećaji iz spektra autizma su "jedinstveni naziv za sve oblike poremećaji iz spektra autizma koji se dijagnosticira prema dvama kriterija i trima razinama težine". Prvi kriterij odnosi se na teškoće u socijalnoj komunikaciji, a drugi na ograničene, repetitivne obrasce ponašanja, interesa i aktivnosti. Stupanj težine teškoća opisuje se u odnosu na potrebnu podršku i razlikuju se 3 razine: 1. (ograničena, repetitivna ponašanja) zahtijeva podršku; 2. (socijalna komunikacija) zahtijeva znatnu podršku i 3. (teži stupanj) zahtijeva vrlo značajnu podršku (Američka psihijatrijska udruga, 1994, prema Skočić Mihić i Pejić, 2019:74).

"Spektar je širok jer uključuje i najfinije manifestacije navedene trijade oštećenja koje se mogu razlikovati prema stupnjevima težine (Lord i sur., 2000 prema Bujas Petković, 2010). Peto izdanje DSM-a odredilo je ove poremećaje kao "poremećaje iz autističnog spektra (PAS) obilježavaju odstupanja u socijalnoj komunikaciji i interakciji, te atipičnosti u obilježjima općeg ponašanja i interesa. PAS je poznat i pod nazivom pervazivni razvojni poremećaji" (Cepanec i sur., 2015:204).

"Ovi poremećaji pojavljuju se u djetinjstvu, obično tijekom prve tri godine djetetova života (Bujas-Petković i sur., 2010). Međutim, mogu se manifestirati i kasnije, od četvrte i pete godine života" (tzv. sekundarni autizam)" (Nikolić i sur., 2000, prema Bujas-Petković, i sur., 2010).

DSM 5 navodi kriterije za dijagnosticiranje PSA (prema Sekušak-Galešev i Frey Škrinjar, 2015:15) navesti prema ovom izvoru u kontinuitetu dijagnostičke kriterije.

Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje - DSM V donesen 2013. godine propisuje da "postoji pet skupina dijagnostičkih kriterija koje je potrebno zadovoljiti kako bi bila postavljena dijagnoza PSA (kriteriji A-E). Naime, dijagnostički kriteriji u domeni socijalne komunikacije (1) (Kriteriji A) podrazumijevaju prisutnost postojanih deficita u

socijalnoj komunikaciji i interakciji, kroz mnogobrojne kontekste, a koji su trenutno izraženi ili su bili prisutni kod osobe u ranijoj dobi, a koji se otkrivaju kao odstupanja i manjkavosti u socio-emocionalnoj uzajamnosti, u rasponu od abnormalnog socijalnog pristupa, zatim nemogućnosti „dvosmjerne komunikacije” i smanjenog interesa za dijeljenje zajedničkih interesa do smanjene emocionalne recipročnosti.

"Osobama je smanjen doživljaj utjecaja na drugoga, teško im je ili pak nemoguće započeti i/ili sudjelovati u socijalnim interakcijama. Prisutna su odstupanja u neverbalnim komunikacijskim ponašanjima tijekom socijalne interakcije, u rasponu od slabe koordiniranosti verbalne i neverbalne komunikacije, abnormalnosti u kontaktu pogledom i govoru tijela, deficita u razumijevanju i uporabi gesta pa sve do potpunog izostanka izražajnosti mimike lica te izostanka neverbalne komunikacije. Posljednja skupina za kriterije A podrazumijeva odstupanja u razvijanju, održavanju i razumijevanju međuljudskih odnosa, u rasponu od poteškoća u prilagođavanju ponašanja različitim socijalnim kontekstima, zatim poteškoća u dijeljenju, imaginarnim igrama ili pri stvaranju prijateljstava pa sve do potpunog izostanka interesa za vršnjake

(2) "Sljedeći dijagnostički kriteriji u domeni ponašanja obuhvaćaju ograničene, repetitivne obrasce ponašanja, interesa ili aktivnosti (Kriteriji B). Oni se očituju se u najmanje dva od sljedećih područja:

Stereotipni i ponavljajući motorički pokreti, korištenje objekata ili govora na stereotipan i repetitivan način (npr. redanje predmeta, eholalija, idiosinkratski jezik).

Inzistiranje na istovjetnosti i nefleksibilno pridržavanje rutina ili ritualiziranih obrazaca verbalnog i neverbalnog ponašanja (primjerice, burno reagiranje na male promjene, poput načina pozdravljanja, rasporeda događaja, rute kretanja ili navika pri hranjenju, teškoće s tranzicijama, rigidnost mišljenja).

Vrlo ograničeni, fiksirani interesi, abnormalni po intenzitetu ili usmjerenosti (primjerice, jaka zaokupljenost neobičnim predmetima, primjerice vrpčama ili dijelovima predmeta/igračaka).

Hiper/hipoosjetljivost na podražaje iz okoline koja može biti, primjerice, niska tolerancija na bol/temperaturu, preosjetljivost na svjetlost, određene zvukove ili teksture materijala ili pak visoka tolerancija na bolne podražaje, pretjerana potreba za dodirivanjem i njuškanjem predmeta, zadivljenost svjetlosnim efektima i objektima u pokretu koji se okreću i trepere i drugo. Upravo ovaj aspekt hipo/hiperosjetljivosti na senzorne podražaje može

objasniti aspekt hipo/hiperosjetljivosti na senzorne podražaje može objasniti neke fascinacije i interese osoba s PSA. Zatim (3) kod Kriterija C simptomi PSA moraju biti prisutni u ranom razvojnom razdoblju, ali se ne moraju uočiti sve dok društvena očekivanja ne prelaze granicu njihovih sposobnosti, dok poremećaj može biti prikriven naučenim strategijama funkcionalnog ponašanja"

(4) "Kriterij D odnosi se na to da simptomi uzrokuju klinički značajne poteškoće na društvenom, profesionalnom i/ili drugim važnim područjima funkcioniranja. Naposljetku, kriterij E se odnosi na istovremeno postojanje intelektualnih teškoća i poremećaja iz spektra autizma u nekim slučajevima, gdje je uvjet za dijagnozu to da je aspekt socijalne komunikacije ispod očekivanog za nivo generalnog razvoja"

Poremećaji iz autističnog spektra podskupina su poremećaja i oštećenja mentalnog zdravlja, a svi važeći propisi za učenika s teškoćama odnose se i na učenike s PAS–om (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 2015).

1.3.2. Osobitosti učenika s poremećajem iz spektra autizma

Učenici s poremećajem iz spektra autizma kao što smo je već navedeno pokazuju odstupanja koja se različito izražavaju kod svakoga od njih. Primjerice, neki učenici s poremećajem iz spektra autizma imaju izraženije teškoće u kognitivnom i socijalnom funkcioniranju, uz veću pojavnost perserveracija, dok drugi učenici s poremećajem iz spektra autizma pokazuju karakteristike koje nisu u tolikoj mjeri izražene.

Treba naglasiti da dijagnostički kriteriji pokrivaju široki spektar funkcioniranja. *„Iako osobe s autizmom imaju određene zajedničke osobine, ne postoje dva ista pojedinca. Povrh toga, njihovo sazrijevanje može dovesti do promjene oblika i stupnja teškoća. Njihove zajedničke karakteristike pomažu nam u razumijevanju općih potreba koje prate autizam, no izuzetno je važno da se te spoznaje kombiniraju s poznavanjem specifičnih interesa, sposobnosti i osobitosti pojedinog učenika“* (Poučavanje učenika s autizmom, 2018:11).

Međutim, određene osobitosti učenika s poremećajem iz spektra autizma prepoznate su kao zajedničke, a to su teškoće u području socijalizacije, raspona ponašanja, interesa i komunikacije. *„Iako je svaka osoba s autizmom jedinstvena, ipak se u dijagnosticiranju autizma neke karakteristike smatraju osobito važnima. Te su karakteristike podijeljene u četiri osnovne kategorije: (1) karakteristike komuniciranja, (2) karakteristike socijalne interakcije, (3) karakteristike neobičnog ponašanja, (4) karakteristike učenja. Ostale karakteristike ponašanja i učenja učenika s autizmom mogu se karakterizirati kao: (1) neobični oblici pažnje, (2) neobične reakcije na senzorni podražaj i (3) anksioznost“* (Poučavanje učenika s autizmom, 2018:17).

1.3.3. Komunikacija

Kod učenika s poremećajem iz spektra autizma prisutne su teškoće u komunikaciji. Govor je gramatički nepravilan, zamjenice se upotrebljavaju pogrešno, prisutna je eholalija. *"Teškoće govora odnose na teškoće u neverbalnoj komunikaciji, neprimjerene izraze lica, neuobičajenu položaje tijela, pomanjkanje uzajamnog ili zajedničkog usmjeravanja pažnje, zaostajanje u vještini ekspresivnog govora ili pomanjkanje te vještine. Također često je uočljiv neobičan izričaj ili intonacija, brži ili sporiji tempo od normalnog, neobičan ritam ili naglasak, pjevna kvaliteta glasa, besmisleni govor što može ukazati na pokušaj uspostavljanja komunikacije s ograničenim rječnikom u kojem prevladavaju jednostavne imenice, ograničenje u socijalnim funkcijama, teškoće u primjeni nepisanih pravila, nesposobnost održavanja razgovora o određenoj temi, neprimjereno upadanje u riječ, neprilagodljivost u odnosu na stil razgovora te stereotipni način govora"* (Prokopec, 2015:82).

Također, u komunikaciji se kod učenika s poremećajima iz spektra autizma ističe i *"Skлонost doslovnom tumačenju iskaza koji dovodi do teškoća glede razumijevanja idioma, humora, metafora, ironije, šala, pretvaranja i laži"* (Dukarić i sur., 2014:3).

Posebности koje su zamijećene kod učenika s poremećajima iz spektra autizma u području komunikacija Attwood (2010) navodi *"sljedeća područja pragmatike u kojima su vidljive teškoće socijalne interakcije, iniciranja razgovora, rješavanja komunikacijskih nesporazuma, suočavanje s nesigurnošću i pogreškama te davanje nebitnih komentara, prekidanje sugovornika su osnovna obilježja učenika s poremećajima iz spektra autizma"*.

1.3.4. Socijalna interakcija

Učenici s teškoćama u autizmu imaju teškoće u socijalnoj interakciji. Teško uspostavljanju odnose sa drugim osobama. Njihove socijalne interakcije su ograničene ili nefunkcionalne. Teškoće socijalne komunikacije se javljaju kao posljedica njihove nesposobnosti definiranja socijalnih informacija (Nikolić i Begovac, 2000).

"Razumijevanje socijalnih situacija zahtijeva procesuiranje govora i neverbalnu komunikaciju, a to su kod osoba s autizmom često predstavlja problem. Oni često ne primjećuju važne socijalne znakove, što ona dovodi ih do teškoća u iščitavanju neverbalnih ponašanja drugih osoba" (Poučavanje učenika s autizmom, 2008:19).

„Postavljene su teorije prema kojima osobe s autizmom imaju na tom području socijalni kognitivni deficit. Baron-Cohen to opisuje kao „teoriju uma“. Osobe s autizmom nisu sposobne razumjeti gledišta drugih, pa čak niti uvidjeti da drugi ljudi mogu imati gledišta koja su drugačija od njihovih. Isto tako, mogu imati teškoća u razumijevanju svojih vlastitih, a posebno u razumijevanju tuđih - vjerovanja, težnji, namjera, spoznaja i opažanja" (Poučavanje učenika s autizmom, 2008:20).

Učenici s poremećajem iz spektra autizma *"socijalne vještine ne usvajaju na uobičajen način već putem zapažanja i sudjelovanja. Općenito je nužno da se određena vještina usvoji na temelju jasne upute i pružanja pomoći s obzirom na primjenu vještina u socijalnim situacijama. Većina ekscentričnih i stereotipnih ponašanja povezanih s autizmom može biti uzorkovana ostalim čimbenicima kao što su hipersenzitivnost ili hiposenzitivnost na senzorno podražavanje, teškoće u razumijevanju socijalnih situacija, teškoće u svezi s promjenom rutine i anksioznosti"* (Bristol, 1996:12).

"Djeca s poremećajima iz autističnog spektra najviše su pogođena u ovom aspektu razvoja, koje se očituje kao djetetova nesposobnost za uspostavljanjem društvenog odnosa s drugim ljudima i djecom. Postoji čitav niz teškoća koje se javljaju na području socio-emocionalnog razvoja: ravnodušnost prema drugima koja se očituje po tome što dijete s poremećajima iz autističnog spektra kao da živi samo sa sobom; pomanjkanje pažnje prema ljudima, što znači da ih potpuno ignorira i okreće se prema stvarima koje su mu zanimljive" (Baron-Cohen i Bolton, 2000:131).

1.3.5. Karakteristike neobičnog ponašanja

Učenici s poremećajem iz spektra autizma često iskazuju karakteristike neobičnog ponašanja. Češće su zaokupljeni nekom specifičnom zanimljivošću ili predmetom. Pažnju im znaju zaokupljati neki dijelovi predmeta, i znaju se zabavljati npr. okretanjem vijka ili okretanjem kotača na igračkama. Javljaju se u ponašanju stereotipni i repetitivne motorički pokreti, krckanje palaca, njihanje, odmicanje, penjanje, skakanje, udaranje po stvarima i sl. (Poučavanje učenika s autizmom, 2008).

1.3.6. Karakteristike učenja

Na kognitivnom području učenici s poremećajem iz spektra autizma pokazuju određene specifičnosti „*Psihološko-obrazovni profil osoba s autizmom različit je od odgojni-obrazovnog profila pojedinaca čiji razvoj teče normalno. Istraživanja pokazuju da su mogući nedostaci u većini kognitivnih funkcija, a da pri tome ipak nisu oštećene sve funkcije. Moguća su oštećenja u okvirima kompleksnih sposobnosti, a da ipak jednostavnije sposobnosti u istom području ostanu intaktne*“ (Poučavanje učenika s autizmom, 2008:22).

Kod učenika s poremećajem iz spektra autizma javljaju se teškoće u većini kognitivnih funkcija: (1) „*nedostatno obraćanje pažnje na relevantne upute i informacije i praćenje višestrukih uputa, (2) teškoće u receptivnom i ekspresivnom govoru, naročito u odnosu na upotrebu govora koji se tiče izražavanja apstraktnih pojmova, (3) teškoće pri formiranju mišljenja i apstraktnom zaključivanju, (4) teškoće u socijalnoj spoznaji, (5) uključivanju oštećenja u sposobnosti usmjeravanja pažnje na druge ljude i na njihove emocije, te u razumijevanju osjećaja drugih i (6) nesposobnost planiranja, organiziranja i rješavanja problema*“ (Poučavanje učenika s autizmom, 2008:22).

Unatoč navedenim nedostacima koja se javljaju na kognitivnom području, važno je prepoznati i istaknuti učenikove jake strane i vrijednosti kroz različite oblike i metode rada.

Jedan od načina utvrđivanja kognitivnih sposobnosti je provođenje testova inteligencije čiji rezultati pokazuju da oni učenici s poremećajima iz autističnog spektra imaju lošije rezultate pri izvođenju verbalne komunikacije dok daleko bolje rezultate postižu na neverbalnim

testovima komunikacije kao što su zadaci pridruživanja po sličnosti, slaganja slagalica i sl. (Nikolić i Begovac, 2000).

1.3.7. Učenje i poučavanje učenika s poremećajem iz spektra autizma

Školovanje učenika s teškoćama, među kojima su i učenici s poremećajem iz spektra autizma definirano je ovim propisanim dokumentima: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 68/18), Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama (NN 24/15), Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstva (NN 67/14), Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2016); Nastavni plan i program za osnovnu školu (NN, 66 /19), Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN,124/09).

Učenici sa poremećajem iz spektra autizma imaju pravo na primjereni oblik školovanja, programsku i profesionalnu podršku (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 2015).

Na temelju utvrđenog primjerenog oblika školovanja nastoji se omogućiti odgojno-obrazovno napredovanje učenika poštujući njegove utvrđene teškoće, specifičnosti njegova funkcioniranja i njegove odgojno-obrazovne potrebe. (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 2015).

Učenici s poremećajem iz spektra autizma razlikuju se u načinu usvajanja nastavnog sadržaja, komuniciranju, usvajanju socijalnih vještina, kao i funkcionalnih vještina, te ih je podjednako važno poučavati pravilno u svim područjima vještina u razvoju pozitivnih postignuća i njihovog uspjeha. (Zuckermann, 2016).

Kod učenika s poremećajem iz spektra autizma pri učenju i poučavanju bitni su *„obrazovni pristupi, strategije upravljanja razredom, strategije razvijanja komuniciranja, strategija poučavanja socijalnim vještinama i poučavanje funkcionalnim vještinama“* (Poučavanje učenika s autizmom, 2008:35). Najčešće se upotrebljava pristup kroz primjenu vizualnih poticaja. Vizualni poticaji se mogu primijeniti na različite načine u radu kao što je organiziranje dnevnih aktivnosti- slikovni, vizualno istaknuti razredna pravila, slikovito prikazati pravila ponašanja, socijalnih situacija i ostaloga.

„U učenju i poučavanju učenika s poremećajem iz spektra autizma preporuča se vizualni pristup u planiranju aktivnosti ili davanju upute odnosno izbor onih zvukovnih sredstava koji odgovaraju njihovim vještinama percipiranja i mogućnostima te postupanjima u određenim situacijama.. Vizualni poticaji polaze od onih jednostavnih i konkretnih pa do onih apstraktnih, uz preporuku korištenja što više slikovnih materijala“ (Poučavanje učenika s autizmom, 2008:36).

Učenici s poremećajem iz spektra autizma imaju govorno-komunikacije teškoće. Razvijanje komunikacijskih vještina je jedan od najvažnijih strategija u radu, jer oni nemaju razvijene vještine za spontano komuniciranje i tu im je potreban poticaj i podrška. Većina od njih nema razvijene vještine komuniciranja. Metode koje su se pokazale uspješne u radu sa učenicima s poremećajem iz spektra autizma su: (1) *razvijanje komunikacije u okruženjima u kojima dijete sudjeluje*; (2) *koriste se rečenice kako bi se potaknuo razgovor sa učenikom*; (3) *koristi se rječnik koji je primjeren sposobnosti razumijevanja učenika*; (4) *upotrebljava se precizan, uvjerljiv i jezgrovit izričaj* i (5) *diskurs bi trebao biti polaganiji i trebalo bi nakon svake izrečene rečenice napraviti pauzu* (Poučavanje učenika s autizmom, 2008:37).

Važno je razvijanje usmenog govora na način da se primjenjuje vizualna pomagala. Tu se govor podupire predmetima i slikom.

Učenici s poremećajem iz spektra autizma često pokazuju teškoće u razumijevanju usmenih informacija, praćenju uputa, te pamćenja slijeda uputa. S obzirom na kontekst, razumijevanje govora se navodi kao specifično. Zbog teškoća u razumijevanju usmenih uputa preporuča se pismeno navođenje uputa. Iz tog razloga navodi se da je učenicima s poremećajem iz spektra autizma bolje napisati pismene upute kao podsjetnik (Poučavanje učenika s autizmom, 2008).

Učenici s poremećajem iz spektra autizma imaju teškoće u socijalnim interakcijama i socijalnim vještinama. Ugodno i pozitivno razredno ozračje i druženje sa vršnjacima je poticaj za razvoj i stjecanje socijalnih vještina. "Da bi razvile socijalne vještine učenici moraju imati mogućnost sudjelovanja i interaktivnog djelovanja s drugim osobama u različitim prirodnim okruženjima i da raspolažu s primjerenim oblicima socijalnih vještina, prirodnim uputama i poticajima te funkcionalnim osnaživanjima. Takav pristup vršnjačkim uzorima i socijalnim mogućnostima osigurava uključivanje učenika s autizmom u okvire integriranih okruženja" (Poučavanje učenika s autizmom, 2008:54). Razvoj socijalnih vještina je važan i neizostavan dio u neposrednom radu s učenicima s poremećajem iz spektra autizma.

1.4. Pregled istraživanja

Mujkanović i Božić (2016) ističu da je u inkluzivnom odgojno-obrazovnom procesu važna uloga pomoćnika u nastavi i da je danas sve više prihvaćena kao vrlo važan čimbenik redovnog školovanja učenika s teškoćama u razvoju. Autorice su u svom istraživanju imale za cilj istražiti, analizirati i utvrditi kakva je uloga pomoćnika u nastavi u odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju. Istraživanje je provedeno na uzorku od 56 učitelja razredne nastave iz osnovnih škola iz područja Đakova i okolnih sela. Na osnovu cilja postavili su se sljedeći zadaci: (1) *ispitati i utvrditi mišljenje učitelja razredne nastave o pozitivnim učincima pomoćnika u nastavi*, (2) *istražiti i analizirati da li zajednički rad učitelja i pomoćnika u nastavi pridonosi kvalitetnoj nastavi i pozitivno utječe na prihvaćanje djece s teškoćama u razvoju o strane vršnjaka*, (3) *istražiti i analizirati da li postoji statistički značajna razlika u mišljenjima učitelja pojedinih škola u kojima je provedeno istraživanje o ulozi pomoćnika u nastavi*.

Rezultati istraživanja pokazuju da su stavovi učitelja pozitivni i da zajednički rad učitelja i pomoćnika u nastavi utječe na prihvaćanje djece s teškoćama u razvoju od strane vršnjaka. Većina učitelja podržava uključivanje pomoćnika u nastavu, iz razloga što su im pomoćnici bili velika pomoć i mogli su se više posvetiti djeci koja rade po redovitom planu i programu. Također, učitelji su pitani da navedu razloge nezadovoljstva uključivanjem pomoćnika u nastavi u podršci učeniku s teškoćama i oni su prema iskazu učitelja u pomaganju učenicima s teškoćama u prevelikoj mjeri što uključuje i rad pomoćnika u nastavu umjesto učenika, te neugodnom osjećaju učitelja kada pomoćnik u nastavi analizira njegov rad.

Negativan stav učitelja se također uočava u odgovorima gdje su učitelji istaknuli da se ne slažu da je zajednička suradnja između pomoćnika u nastavi i učitelja pridonijela kvalitetnijoj nastavi. Učitelji su stava da oni rade sa svim učenicima u razredu, a dok pomoćnici u nastavi rade samo sa jednim učenikom (Mujkanović, 2016).

Drandić (2017) je ispitala kako pomoćnici u nastavi percipiraju svoju ulogu u provođenju inkluzivnog obrazovanja u osnovnim školama i učestalost prakticiranja pojedinih uloga. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 152 pomoćnika u nastavi na području Istarske županije u školskoj godini 2015/2016.

Rezultati istraživanja prema procjeni samih pomoćnika u nastavi definiraju njihovu ulogu u inkluzivnoj školi: *„važna odgojno-obrazovna uloga, poticanje socijalizacijskih aktivnosti u razredu, suradnja sa svim sudionicima u inkluzivnom procesu, spremnost na*

dodatnu edukaciju, međusobno povjerenje i spremnost na dodatni angažman te dobiti inkluzije za sve učenike“ (Drandić, 2017:455).

Rezultati istraživanja ukazuju da pomoćnik u nastavi percipiraju svoju ulogu važnom jer pomažu učeniku u savladavanju i usvajanju nastavnih sadržaja te time pridonosi njegovom kvalitetnijem obrazovanju. Nadalje, procjenjuju da svojim radom potiču učenike s teškoćama u osamostaljivanju pri izvršavanju svakodnevnih školskih obveza, a time i na njegovo uključivanje i ravnopravno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu, kao i u cjelokupnom životu škole. Nadalje, ispitano je postoje li razlike u procjeni pomoćnika u nastavi o doprinosu kvalitetnijem obrazovanju s obzirom na njihovo dodatno pedagoško-psihološko obrazovanje, te pohađanja dodatnih radionica ili seminara o radu s učenicima s teškoćama. Rezultati pokazuju da nije dobivena statistički značajna razlika između pomoćnika u nastavi s obzirom na dodatno obrazovanje ili radionice vezane uz rad s djecom s teškoćama, što sugerira da neovisno o sudjelovanju pomoćnika u nastavi u edukaciji o radu s učenicima s teškoćama jedna i druga skupina podjednako percipira svoj doprinos kvalitetnijem obrazovanju učenika s teškoćama. Također je utvrđeno ispitivanjem da pomoćnici u nastavi svojim angažmanom pomažu učeniku u svakodnevnim aktivnostima u razredu bez obzira na njihovo dodatno obrazovanje, koristeći svoje usvojeno znanje iz redovnoga školovanja.

2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Glavni cilj ovog istraživanja je temeljem studije slučaja učenice s poremećajem iz spektra autizma prikazati aktivnosti pomoćnika u nastavi kod pružanja neposredne potpore učenici u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka, kao i pružanje potpore u komunikaciji i socijalnoj uključenosti.

Sukladno postavljenom glavnom cilju istraživanja proizlaze slijedeći zadaci:

Dati pregled razvojnog statusa učenice s poremećajem iz spektra autizma analizom medicinske dokumentacije i mišljenja stručnjaka,

Dati pregled odgojno-obrazovnih potreba, jakih strana i interesa učenice, te primjerenih postupaka podrške za učenicu s poremećajem iz spektra autizma analizom nalaza i mišljenja stručnjaka

Prikazati dokumentaciju pomoćnika u nastavi u radu s učenicom s poremećajem iz spektra autizma

Prikazati aktivnosti pomoćnika u nastavi u dimenziji potpore u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka sa učenicom s poremećajem iz spektra autizma,

Prikazati aktivnosti pomoćnika u nastavi u dimenziji potpore u komunikaciji i socijalnoj uključenosti sa učenicom s poremećajem iz spektra autizma.

3. METODA ISTRAŽIVANJA

Sudionik

Sudionica ovog istraživanja je učenica s poremećajem iz spektra autizma. Učenica ima devet godina. Pohađa drugi razred osnovne škole. Živi u Rijeci sa roditeljima i starijom sestrom u obiteljskoj kući. Prema rješenju Ureda državne uprave Primorsko-goranske županije učenica ima višestruke teškoće (skupina 3., podskupina 3.1.3. i 3.1.4 te skupina 6., podskupina 6.5. i 6.6.) i školuje po redovnom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke iz nastavnih predmeta hrvatski jezik, engleski jezik, matematika te priroda i društvo u redovnom razrednom odjelu. Uključena je u rehabilitacijske programe logopeda i socijalnog pedagoga, a u svezi skupine 7. Od prvog razreda ima podršku pomoćnika u nastavi.

Učenici je potrebna dodatna pomoć i izvan odgojno-obrazovne ustanove od stručnjaka raznih profila kao što su edukacijski rehabilitator, logoped, socijalni pedagog. Uključena je u individualizirani edukacijsko-rehabilitacijski program logopeda i edukacijskog rehabilitatora. Od 2017. godine uključena u Floor time terapiju dva puta tjedno u odgojno - obrazovnoj skupini s djecom s poremećajima iz spektra autizma i socijalno – komunikacijskih teškoća u udruzi.

Draga je i mirna učenica smanjene facijalne ekspresije. Ostvaruje vrlo kratak kontakt očima. Razumije većinu društveno prihvatljivih obrasca ponašanja. U nastavnom procesu najveće teškoće prisutne su u sposobnost samoregulacije i otežano čitanje čitanju. Dok sjedi za stolom i piše, često vidljiva lošija postura tijela. Učenica je prihvaćena u razredu od strane vršnjaka.

Način prikupljanja podataka

U prikupljanju podataka korištena je metoda analize dokumentacije, sustavnog opažanja i metodu razgovora. Metoda analize dokumentacije koristila se za prikupljanje svih relevantnih podataka o učenici: rješenje Ureda državne uprave o primjerenom obliku školovanja, nalazi i mišljenja stručnjaka te dokumentacije pomoćnika u nastavi. Analiza medicinske dokumentacije uključila je nalaze i stručna mišljenja logopeda, edukacijskog rehabilitatora, pedijatra i fizijatra, te mišljenja stručnjaka iz Udruge za pomoć djeci i mladima s poteškoćama u razvoju „Belinda Dobrec“.

Metodom opažanja prikupljeni su podaci o načinu funkcioniranja učenice u razredu. Metodom razgovora prikupljeni su podaci o odgojno-obrazovnim potrebama učenice i postupcima podrške od učiteljice, stručne službe škole i roditelja.

Metode obrade podataka

Podaci prikupljeni u medicinskoj i stručnoj dokumentaciji analizirani su u kontekstu razvojnog statusa u kategorijama: prikaz dijagnoza, razvojni ishodi u odnosu na kognitivni razvoj, govorni razvoj, motorički razvoj, socio-ekonomski razvoj, socijalna komunikacija i repetitivni oblici ponašanja i opis odgojno-obrazovnih potreba i interesa učenice. Iz dokumentacije pomoćnika u nastavi podaci su obrađeni slikovno, grafički i tabelarno. Prikazane su aktivnosti pomoćnika u nastavi u tri aspekta: potpora u obavljanju školskih aktivnosti i zadatka kroz prikaz primjera prilagodbi za nastavne predmete hrvatski jezik, matematika i priroda i društvo, te vrste prilagodbi (perceptivno, spoznajno, govorno prilagođavanje i prilagođavanje zahtjeva) Kod aktivnosti za razvoj komunikacije i socijalne uključenosti podaci su prikupljeni i opisani u primjeru slikovnih emocija koji su prikazani u plakatu prikazano na slici 6 i u tablicama.

Studentica Učiteljskog fakulteta u Rijeci je u potrebe izrade diplomskog rad poštivala je etička načela te je prikupljala podatke uz minimalno opterećenje ispitanika.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Pregled razvojnog statusa učenice s poremećajem iz spektra autizma analizom medicinske dokumentacije

U Tablici 1. prikazat će se razvojne teškoće učenice označene kroz dijagnostičko nazivlje i mišljenja stručnjaka.

Tablica 1: Prikaz dijagnoza /mišljenja stručnjaka

Stručnjak	Dijagnoza/ Mišljenje
Pedijatar	Q 66.2 Metatarzus varus
	F83 Specifični mješoviti razvojni poremećaj
Psiholog	F 81.3 Mješoviti poremećaj vještine učenja i studiranja
Edukacijski rehabilitator	Teškoće u komunikaciji i socijalnim interakcijama te senzornoj integraciji
Logoped	F 80 Specifični poremećaji razvoja govora i jezika
Fizijatar	M 41.9 Skolioza
Ortoped	Q 66.2 Metatarzus varus

Iz tablici 1. vidljivo je da učenica ima nalaze pedijatra, psihologa i logopeda koji upućuju na teškoće dijagnosticirane prema DSM 5 od F.80 do F.83.

Prema nalazu i mišljenju psihologa učenica ima dijagnozu F 81.3 Mješoviti poremećaj vještine učenja i studiranja. Pokazuje odstupanja u senzomotoričkim vještinama, vještinama održavanja pažnje u zadacima kao i distraktibilnost pažnje. Edukacijski rehabilitator u svom nalazu i mišljenju navodi da učenica ima teškoće u području komunikacije i socijalne uključenosti, teže uspostavlja socijalnu interakciju. Uglavnom je vesela i nasmijana, a nezadovoljstvo pokazuje vikanjem, lupanjem, plakanjem. Prema nalazima i mišljenjima logopeda učenica ima govorno jezičnih teškoća, glas je blago promukao i hrapav, akustički slabog razlikovanja fonetski bliskih glasova S-Š, Z-Ž, C-Ć, L-R. Glasovna analiza i sinteza moguća do razine dvosložnih riječi. Uočavaju se teškoće vizualno-motorne koordinacije. Prema

specijalističkom nalazu fizijatra učenica ima skoliozu i odlazi na fizikalnu terapiju. U nalazu ortopeda navodi se da djevojčica ima stopalo uvrnuto prema unutra i neravan hod.

Temeljem analize medicinske i stručne dokumentacije, u Tablici 2. prikazan je status učenice na razvojnim područjima:

Tablica 2: Prikaz razvojnog statusa učenice temeljem medicinske i stručne dokumentacije

Razvojno područje	Opisi	Razvojni status
Kognitivni razvoj	Potrebno dulje vrijeme za auditivno procesuiranje informacija - hiposenzitivnost na zvuk. Vidljivo je potraživanje proprioceptivnih podražaja, slobodan crtež je siromašniji detaljima za razvojnu dob.	Maksimalan broj bodova na područjima: razumijevanje i odgovaranje na zadane uputa, vizualna percepcija i uparivanje, matematičke vještine, razumijevanje u odnosu na funkciju, obilježja i kategoriju. Niži rezultati na područjima čitanja i pisanja i socijalne vještine.
Govorni razvoj	Samoregulacija, otežani govor i otežano čitanje, periodično se javljaju eholalije, rijetko inicira interakciju, no odgovara na postavljena pitanja.	Uspostavlja kontakt očima i odaziva se na ime. Lako uvažava komunikacijsku inicijaciju partnera, u izgovoru je prisutna dislalija u vidu interdentalne distorzije glasova iz skupine sigmatizma (C,Z,S), teškoće na području slušnog razlikovanja glasova u riječima, te fonematske i slogovne sinteze koje su uočavaju u teškoćama čitanja
Motorički razvoj	Samostalno zauzima sve motoričke obrasce do vertikalizacije, hoda samostalno recipročnim hodom sa osloncem na puna stopala, na prstima i petama hod uredan, u hodu prisutno zabacivanje oba stopala prema unutra.	Samostalni hod sa zabacivanjem oba stopala prema unutra, motorički aktivna, spretna, koordinirana.
Socio-emocionalni razvoj	Svaki desetak dana javlja se krizni dan a kada je djevojčica frustrirana i teško kontrolira emocije, najčešće vezane za čitanje.	Ne sazrijevanje socio-emotivnih vještina i apstraktnog mišljenja te procjenjivanja svijeta oko sebe i međuljudskih odnosa.
Socijalna komunikacija	Urednog kontakta, odgovara na postavljena pitanja, sudjeluje u pregledu, teškoće u socijalnim kontaktima, draga i mirna djevojčica smanjene facijalne ekspresije.	Rijetko inicira interakciju, no odgovara na postavljena pitanja. Većinom joj je pažnja orijentirana na igru, dominantno usmjerena na sebe i svoje potrebe, vrlo kratko komunicira, teškoće u socijalnim kontaktima.
Repetativni obrasci ponašanja	U igri, u govoru ponavljanje rečenica iz crtanih filmova.	Repetitivna igra, potreban joj je vanjski poticaj i usmjeravanje kako bi pokrenula igru prema naprijed.

Kako je vidljivo iz tablici 2. u drugom stupcu opisana su obilježja, funkcioniranje i ponašanja učenice a u trećem razvojni status na pojedinom razvojnom području u slijedećim kategorijama: kognitivni, govorni, motorički, socio-emocionalni razvoj, socijalna komunikacija, njezini repetitivni (ponavljajući) obrasci ponašanja te opis obitelji učenice. Podaci su uzeti iz nalaza i mišljenja od fizijatra, psihologa, edukacijskog rehabilitatora i logopeda. Kognitivni razvoj je usporen sa obzirom na kognitivnu dob. Potrebno je dulje vrijeme za auditivno procesuiranje informacija. Djevojčica je hiposenzitivna na zvuk. Vidljivo je potraživanje proprioceptivnih podražaja. Slobodan crtež je siromašniji detaljima za razvojnu dob. Govorni razvoj je usporen. Govor je otežan, kao i čitanje. Periodično se javljaju eholalije. Rijetko inicira interakciju. Na postavljena pitanja odgovara. Motorički razvoj je uglavnom uredan i djevojčica samostalno zauzima sve motoričke obrasce do vertikalizacije. Hoda samostalno recipročnim hodom sa osloncem na puna stopala, na prstima i petama . U hodu je prisutno zabacivanje oba stopala prema unutra. Socio-emocionalni razvoj djevojčice je opisan pojavom negativnih emocija koje se javljaju u situacijama kad je djevojčici naporno usvajanje nekih nastavnih sadržaja , najčešće vezanih uz čitanje. U socijalnoj komunikaciji je opisana da ima uredni kontakta, odgovara na postavljena pitanja , sudjeluje u pregledu. Vidljive su teškoće u socijalnim kontaktima. Ostavlja dojam drage i mirne djevojčica smanjene facijalne ekspresije. Repetitivni obrasci ponašanja su vidljivi u igri i u govoru kada ponavljanje rečenica iz crtanih filmova.

Prema nalazu i mišljenje psihologa učenica iskazuje nižu razinu socijalne komunikacije: kratki kontakt očima, niže razine facijalne ekspresije, rijetko inicira interakciju, no odgovara na postavljena pitanja, pažnja orijentirana na igru. Slobodan crtež je siromašniji detaljima za razvojnu dob.

Teškoće u motoričkom razvoju prisutne su finoj motorici prstiju, posturi tijela pri sjedenju u vidu jačeg naginjanja na lijevu stranu i u hodu je prisutno zabacivanje oba stopala prema unutra. Urednog kontakta, odgovara na postavljena pitanja, sudjeluje u pregledu. Djevojčica samostalno zauzima sve motoričke obrasce do vertikalizacije, hoda samostalno recipročnim hodom sa osloncem na puna stopala, na prstima i petama hod uredan. Samostalna je u hodu sa osloncem na puna stopala, na prstima i petama.

Sumarno, vidljiva je nisku razinu socijalne komunikacije, kratki kontakt očima, niža razinu facijalne ekspresije, rijetko iniciranje interakciju, odgovara na postavljena pitanja dok joj je pažnja usmjerena na igru.

4.2. Pregled odgojno-obrazovnih potreba, jakih strana i interesa učenice, te primjerenih postupaka podrške

Za potrebe ovog rada kratko će se prikazati odgojno-obrazovne potrebe, jake strane i interesi učenice, te primjereni postupci podrške na temelju mišljenja i razgovora s edukacijskim rehabilitatorom.

Edukacijski rehabilitator navodi da je učenica u početnoj fazi komunicirala sa stručnjakom pokretima cijelog tijela dok je prihvaćanjem i slijeđenjem njezinog interesa te ubacivanjem senzorskih podražaja interakcija trajala duže. U situacijama ugone i emocionalnog zadovoljstva učenica je zadržavala pažnju u kontaktu s edukacijskim rehabilitatorom i samostalno inicirala komunikaciju.

Nakon, dosezanja ovog razvojnog miljokaza edukacijski rehabilitator započinje rad na razvijanju gesta koje su u potpunosti bile podržane potpunim fizičkim vođenjem.

Nadalje, planirane su aktivnosti svaki dan unaprijed kako bi se poštovala rutina i koristila se vizualna podrška kako bi učenica mogla predvidjeti, shvatiti i pripremiti se na aktivnosti koje slijede. Dnevni raspored je sadržavao igru, doručak, jutarnje razgibavanje, grupni rad, individualan rad, šetnju, boravak na dvorištu, ručak, obavljanje higijenskih aktivnosti, slušanje glazbe i sl.

Treba istaknuti da je naglasak je bio na interakcijskim aktivnosti gdje se djecu poticalo na komunikaciju i suradnju te zajedničku igru.

Svaki program rada s djecom s teškoćama u razvoju temelji se na djetetovim mogućnostima, jakim stranama i interesima kako bi ih potaknuli na korištenje svih potencijala. Tako, edukacijski rehabilitator opisuje karakteristike programa rada s ovom učenicom koji je započeo s procjenom osnovnih vještine jezika i učenja s osnovnom razinu suradnje, zahtijevanja, vizualne percepcije i receptivnog jezika. Evaluacija početnog stanja, terapijskog procesa i učinka praćena je metodama primijenjene analize ponašanja. U terapijskom radu koristile su i metode učenja u prirodnom okruženju i druge metode.

Sijedi opis razvojnih karakteristika učenice u području jezika, govora i komunikacije. Prema nalazu logopeda usmeno izražavanje učenice (prepričavanje, pričanje, opisivanje, izvješćivanje) je često nepovezano u odnosu na tijek radnje. Rječnik joj je na jednostavnoj razini i otežano ga proširuje novim sadržajima i nazivima. Služi se rječnikom svakodnevne

komunikacije. Kod odgovora na pitanja učenica odgovara necjelovitim rečenicama i odgovori su joj djelomični. Govor joj je teže razumljiv i pojmovno vrlo siromašan. Pitanja koja su joj postavljena bila su formulirana na jednostavan način, kratka, sažeta i njoj razumljiva.

Tablica 3: Opis odgojno-obrazovnih potreba učenice temeljem analize stručne dokumentacije

Područje	Opis	Postupci podrške
Komunikacije i socijalnih interakcija te senzorne integracije	Razumije većinu društveno prihvatljivih obrazaca ponašanja.	Učenicu treba poticati i pripremati na nove situacije.
Koncentracije i pažnje	Učenica je vrlo uzbuđena, nemirna te burno reagira. Nesamostalna je u interpretaciji tekstova, potrebno ju je poticati na rad i usmjeravati pažnju te omogućiti česte stanke	Pomoć kod socijalizacije

U tablici 3 opisane su na temelju analize stručne dokumentacije odgojno-obrazovne potrebe i postupci podrške prema mišljenju stručnjaka. Kod učenice su vidljive teškoće u komunikaciji, socijalnim interakcijama, senzornoj integraciji, kao i teškoće koncentracije i pažnje. Učenica je vrlo uzbuđena, nemirna te burno reagira. Nesamostalna je u interpretaciji tekstova, potrebno ju je poticati na rad i usmjeravati pažnju te omogućiti česte stanke.

Postupci podrške usmjereni su na poticanje i pripremanje za nove situacije kod učenice i pomoć kod socijalizacije.

Temeljem mišljenja edukacijskog rehabilitatora i logopeda u inicijalnoj procjeni učenice vidljiv je prijedlog mogućih motivatora za stvaranje odnosa i interakciju s učenicom. Sredstva usmjeravanja pažnje biti će senzorni i poticajni materijali, te se pratio interes učenice. Na taj način su stvoreni temelji za ulazak u interakciju i komunikaciju.

U tablici 4 prikazat će se rezultati koje je učenica postigla na ispitivanju VB-MAPP koje je proveo edukacijski rehabilitator. VB-MAPP je test za ispitivanje i procjenu jezičnih i socijalnih vještina namijenjen djeci i odraslima s poremećajima iz autističnog spektra.

Tablica 4: Razina sposobnosti učenice na ispitivanju VB-MAPP prema kronološkoj dobi učenice

Rezultati	Područja
U prosjeku	Razumijevanje i odgovaranje na zadane upute; Vizualna percepcija i uparivanje; Matematičke vještine; Razumijevanje u odnosu na funkciju, obilježja i kategoriju; Vještine igre
Niži od očekivanih za KB	Vještine čitanja i Socijalne vještine

Iz tablice 4 je vidljivo da učenica postiže maksimalan broj bodova na zadacima koji su vezani za razumijevanje i odgovaranje na zadane upute, zadacima vizualne percepcija i uparivanje, zadacima matematičke vještine, zadacima razumijevanja u odnosu na funkciju, obilježja i kategoriju i vještine igre. Niže rezultate pokazuje na zadacima koje traže razvijenu vještinu čitanja i socijalne vještine. Učenica je uspješnija u razumijevanju sadržaja i odgovaranja na zadane upute na području vizualne percepcije, matematike, vještine igre, dok je manje uspješna u području čitanja i pisanja i u socijalnim vještinama.

Učenica ima teškoće prilikom usvajanja čitanje i pisanja, te teškoće prilikom razlikovanja glasova u riječima. Zbog navedenih teškoća veoma je važno koristiti usmenu provjeru znanja. Da bi učenica ostvarila potrebne vještine u kojima ostvaruje najniže rezultate potrebno je prilagoditi nastavne metode i sadrže sukladno individualnom odgojno-obrazovnom programu. Također učenica je motivirana za sve obrazovne sadržaje i pokazuje napredak kod usvajanja svih navedenih obrazovnih ciljeva. Ispitivanjem govorno-jezične i psihološke spremnosti za usvajanje čitanja i pisanja uočavaju se teškoće na području slušnog razlikovanja glasova u riječima, te fonemske i slogovne sinteze koje se očituju u teškoćama čitanja. Teškoće na području čitanja ukazuju i na potrebne prilagodbe metoda i tehnika vrednovanja naučenog pri čemu je važno dati prednost usmenoj provjeri. VB-MAPP procjenom uočavaju se i ostale teškoće koje otežavaju učenje kao što su pogađanje odgovora i izbjegavanje aktivnosti. Učenica pokazuje interes za sve obrazovne sadržaje i napredak u usvajanju predviđenih obrazovnih ciljeva.

Kako bi određena znanja i vještine mogla generalizirati, širiti i primjenjivati izvan sigurne okoline potrebna joj je podrška pomoćnika u nastavi koji će u konkretnom trenutku usmjeriti učenicu ili intervenirati na adekvatniji način na koji situacija zahtjeva. Takva pomoć je važna zbog daljnjeg usmjeravanja učenice i jačanja njenih socio-emocionalnih vještina kao i

sveukupne regulacije. Također potrebna joj je pomoć i u učenju i savladavanju nastavnog sadržaja radi održavanja pažnje i koncentracije što povremeno, posebice u izazovnijim senzornim i emocionalnim situacijama, može biti i veći izazov te prouzročiti neželjena ponašanja i emocionalne ispade. Problem se očituje kod izražavanja i redanja misli, a manje u promišljanju i zaključivanju. Navodi se da je napredak njezinog cjelokupnog razvoja i dalje nastavio ovom dinamikom stoga se predlaže podrška pomoćnika u nastavi koji uz učitelja predstavlja ključnu ulogu u odgojno-obrazovnoj ustanovi za daljnji psihofizički razvoj učenice.

U razgovoru s učiteljem saznaju se odgojno-obrazovne potrebe učenice i interesi. Učenica pri obavljanju školskih obveza nije samostalna, te da joj je potreban individualizirani pristup i svakodnevna pomoć u svladavanju odgojno – obrazovnih sadržaja. Učenica ima teškoće u koncentraciji, te je treba dodatno poticati i motivirati za rad. Uglavnom razumije većinu društveno prihvatljivih obrazaca ponašanja. Također ju treba poticati i pripremati na nove situacije jer u protivnom burno reagira. Higijenske potrebe djevojčica obavlja samostalno. Učenica je prihvaćena u razredu od strane vršnjaka.

4.3. Prikaz dokumentacije pomoćnika u nastavi u radu s učenicom s poremećajem iz spektra autizma

Pomoćnik u nastavi je svakodnevno ispunjavao dnevnik rada u koji je upisivao aktivnosti koje je provodio u neposrednom radu sa učenicom i zapažanjima koja su toga dana bila značajna.

U tablici 5 prikazane su aktivnosti pomoćnika u nastavi za jedan nastavni dan u rujnu.

Tablica 5 : Prikaz aktivnosti pomoćnika u nastavi

3.9.2019. Nastavni sat	Postupci koje primjenjuje u nastavi (upisati šifru aktivnosti)	Zapažanje
Hrvatski jezik	A1-A4 B4 D2-D9	Učenica pokazuje napredovanje i interes za hrvatski jezik. Učenica čita kroz metodu globalnog čitanja tekst na listićima.
Matematika	A1-F9	Učenica rješava radne listiće pomoću brojevnih crte.
Priroda i društvo	D6-F9	Grupni rad izrada plakata, učenica surađuje i sudjeluje u grupi sa ostalim učenicima i motivirana je za rad.
Glazbena kultura	A3-F4	Pomoću teksta pjeva pjesmu koju su obradili prošle godine.

Kako je iz Tablice 5 vidljivo, prikazani su nastavni sati, nastavni predmet, datum i zapažanja koja su tog dana bila bitna i postupke koje se primjenjuje u nastavi. Za upisivanje postupaka koje su se primjenjivale u nastavi korištene su šifre u obliku velikih tiskanih slova i brojem. Pod šifrom A se upisivala potpora pomoćnika u nastavi iz područja komunikacije i socijalne uključenosti, pod šifrom B potpora u kretanju, šifra C potpora pri uzimanju hrane i pića, šifra D potpora u obavljanju higijenskih potreba, šifra E potpora u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka i šifra F je suradnja sa stručnjacima škole.

Na Slici 1 prikaz je obrazac dnevnika rada pomoćnika u nastavi koji provodi Primorsko-goranska županija u okviru Projekta pod nazivom „Uz pomoćnike u nastavi do inkluzivnog obrazovanja u Primorsko-goranskoj županiji.“

B1:L15B18B1:L16B1:L16B1:L15B1:L16B18B1:L16B1:L15B1:L16B1:L17B1:L48B1:L17B1:L48B1:L17B1:L48B18B1:L16B18B1:L16B18B1:L16B18B1:L16B18B1:L16B1:L52B18B1:L16B1:L55

Dnevnik rada na projektu

Broj ugovora/Naziv projekta:		"Uz pomoćnike u nastavi do inkluzivnog obrazovanja u Primorsko-goranskoj županiji"	
Naziv korisnika projekta:		Pomoćnik u nastavi	
Naziv škole:			
Ime i prezime pomoćnika u nastavi / stručnog komunikacijskog posrednika:*			
Ime i prezime učenika:			
Mjesec:	Rujan	Godina:	2019.
Mjesečni opis aktivnosti pomoćnika u nastavi / stručnog komunikacijskog posrednika**			
<small>*Molimo označiti radi li se o pomoćniku u nastavi ili stručnom komunikacijskom posredniku</small>			
<small>**U opisu aktivnosti potrebno je navesti i opisati aktivnosti koje je pomoćnik u nastavi/stručni komunikacijski posrednik odradio, sukladno opisu posla definiranom u potpisanom Ugovoru o radu te datum početka angažmana PUN/SKP u radu s učenicom</small>			
<p>U rujnu 2019.godine kao pomoćnik u nastavi radila sam sa učenicom drugog razreda. Učenicu sam poticala i usmjeravala na prihvatljive oblike ponašanja te upozoravala na posljedice neprihvatljivog oblika ponašanja u školi. Pružala sam joj potporu u provedbi rada i igre i davala potporu u socijalizaciji sa drugim učenicima. Pomagala sam joj oko izvođenja praktičnih radova. Usmjeravala pažnju na nastavne aktivnosti koje je zadala učiteljica, poticala učenicu na izvršavanje uputa i zadataka. Dodatno sam objasnila pojmove i nejasne zadatke, poticala na pisanje i čitanje te izražavanje.</p>			
Potpis pomoćnika u nastavi/stručnog komunikacijskog posrednika:		Potpis ravnatelja škole:	
Datum:		Datum:	

Iz Slike 1 vidljivo je da pomoćnik u nastavi ispunjava mjesečno izvješće gdje upisuje podatke o školi, svoje ime i ime učenika, mjesec u godini i mjesečni opis aktivnosti koje je realizirao za taj mjesec.

Ostale aktivnosti pomoćnika u nastavi odnose se na svakodnevne razgovore i povratne informacije od strane roditelja i pomoćnika u nastavi. Na taj način se pružala razmjena informacija o koordiniranom radu sa učenicom kod kuće i na nastavi, i time se utjecalo se na napredak u radu kod učenice.

Također, u timskim sastancima sa koordinatorom pomoćnika u nastavi (uvidom u vođenjem dnevnika rada) dobivao se uvid u napredak kod učenice.

4.4. Aktivnosti podrške pomoćnika u nastavi učenici s poremećajem iz spektra autizma u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka

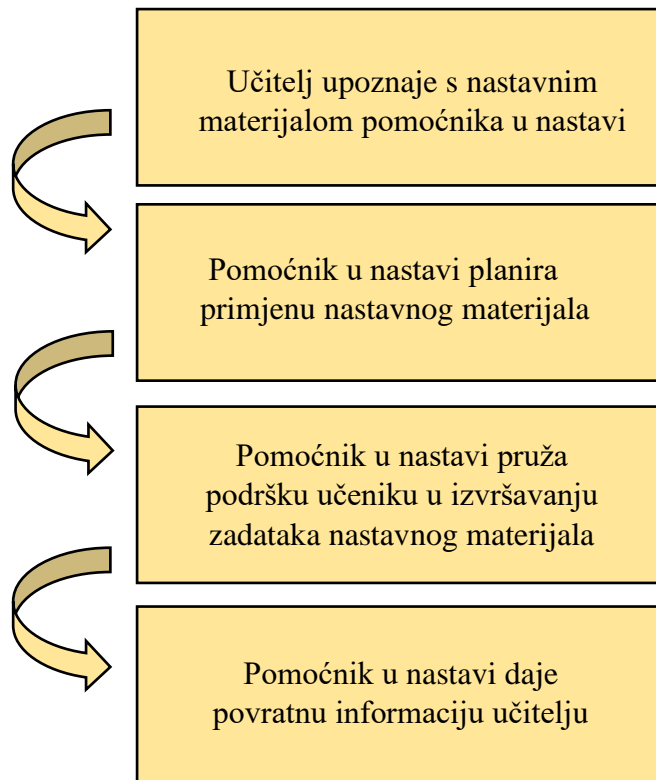
Za potrebe ovog rada prikazat će se aktivnosti potpore pomoćnika u nastavi u neposrednom radu sa učenicom s poremećajem iz spektra autizma u dvije dimenzije: (1) potpore u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka i (2) komunikaciji i socijalnoj uključenosti. Pomoćnika u nastavi pružao je podršku učenici s poremećajem iz spektra autizma u dimenziji pružanja potpore u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka u: (9) *dodatnog čitanja zadataka i uputu učeniku*, (10) *usmjerava pažnju učenika na nastavne aktivnosti i na nastavni sat*, (11) *potiče učenika na izvršavanje zadanih obaveza*, (12) *vodi/usmjerava učenika na izvršavanje zadataka na nastavnome materijalu* i (13) *pruža druge oblike potpore učeniku*“ (Materijali preuzeti iz edukacije o pomoćnicima u nastavi, 2019/2020).

U dimenziji potpore u komunikaciji i socijalnoj uključenosti pomoćnika u nastavi pružanja podrške učenici s poremećajem iz spektra autizma u aktivnostima: (1) *poticanje na suradnju sa ostalim učenicima*, (2) *usmjeravanje na prihvatljive obrasce ponašanja te upozoravanje na štetnost i posljedice negativnog ponašanja uz savjetovanje sa učiteljem*, (3) *pružanje potpore učeniku u provedbi pravila igre i rada* i (4) *pružanje potpore u socijalizaciji uz interakciju s drugim učenicima*“ (Materijali preuzeti iz edukacije o pomoćnicima u nastavi, 2019/2020).

Sukladno ranije opisanim odgojno-obrazovnim potrebama učenice aktivnosti podrške koje je pomoćnik u nastavi pružao učenici s poremećajima iz spektra autizma prikazat će se kroz tri nastavna predmeta s prilagodbom nastavnog sadržaja i individualiziranim pristupom: hrvatski jezik, matematika i prirod i društvo. Prije prikaza potrebno je istaknuti da je pomoćnik u nastavi s učiteljem i po potrebi stručnim suradnikom bio informiran o prilagodbama nastavnog materijala kako bi mogao pružiti potporu u neposrednom radu s ovom učenicom u aktivnostima vođenja i usmjeravanja pažnje na izvršenje zadatka, dodatnog čitanja zadataka i uputa, poticanja na izvršavanje zadataka i praćenja rada na nastavnom materijalu.

U predmetima hrvatski jezika, matematike i prirode i društva pomoćnik u nastavi bi bio upoznat sa prilagodbama nastavnog materijala za učenicu kroz četiri koraka.

Slika 2: Koraci u izradi prilagodbi iz predmeta hrvatski jezik, matematika i priroda i društvo

Kao što je vidljivo iz Slike 2, učitelj upoznaje pomoćnika u nastavi s nastavnim materijalom. Pomoćnik u nastavi pruža podršku učenici s poremećajem iz spektra autizma u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka iz predmeta: hrvatski jezik, matematika i priroda i društvo.

U aktivnostima pružanje podrške učenici pomoćnik u nastavi će se savjetovati sa učiteljem i edukacijskim rehabilitatorom, sukladno uputama učitelja preuzima prilagođeni nastavni materijal ili ponekad sudjeluje u osmišljavanju prilagodbi, te pruža potporu učenici u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka prema unaprijed pripremljenom nastavnom materijalu i prati realizaciju, te daje povratnu informaciju učitelju i edukacijskom rehabilitatoru o rezultatima rada sa učenicom.

Kako bi se dobio uvid u oblike prilagodbe nastavnih materijala i oblika rada s učenicom u tablici 6 prikazane su ključne prilagodbe u nastavnim aktivnostima i zadacima.

Tablica 6: Prilagodbe koje su se koristile u radu sa učenicom u nastavnim predmetima hrvatskog jezika, matematike i prirode i društva

Prilagodavanje	Prilagodbe
Perceptivno	Slike, crteži, izdvajanje bitnoga u knjizi, radnoj bilježnici, bilježnici, prilagođavanje teksta (uvećavanje i pojačavanje tiska), uvećani prostor za pisanje, uvećano crtovlje u bilježnici iz hrvatskog jezika i prirode i društva, razni oblici isticanja u tekstu (uokvirivanje, podcrtavanje)
Spoznajno	Stupnjevito pružanje pomoći, planiranje i sažimanje teksta, semantičko pojednostavljivanje sadržaja, primjena shematskih prikaza
Govorno	Prilagođavanje izražajnosti (boja, visina i jačina glasa), prilagođavanje razgovjetnosti i razumljivosti, govorno usmjeravanje pažnje
Zahtjeva	Zahtjevi u odnosu na samostalnost, vrijeme rada (dulje vrijeme), način rada (zadaci različite težine i različitih vrsta), provjeravanje gradiva-česta provjera, manji dio zadataka, pojednostavljen i vizualno prikazan

U savjetovanju sa učiteljem i stručnim suradnicima pomoćnik u nastavi informiran je o potrebnim prilagodbama nastavnog materijala. Kao što je iz tablice 6 vidljivo prilagodbe koje su se koristile u radu sa učenicom iz nastavnih predmeta hrvatski jezik, matematika i priroda i društvo odnosile su se na perceptivno prilagođavanje gdje su se prilagodbe sastojale od slika, crteža, izdvajanje bitnog u knjizi i radnoj bilježnici, prilagođavanje teksta, uvećavanje i pojačavanje tiska, uvećani prostor za pisanje, uvećano crtovlje u bilježnici iz hrvatskog jezika i prirode i društva, razni oblici isticanja u tekstu (uokvirivanje, podcrtavanje). Kod spoznajnog prilagođavanja prilagodbe su se odnosile na stupnjevito pružanje pomoći, planiranje i sažimanje teksta, semantičko pojednostavljenje sadržaja, primjena shematskih prikaza. Govorno prilagođavanje se odnosilo na prilagodbe kod prilagođavanja izražajnosti boja, visina i jačina glasa, prilagođavanje razgovjetnosti i razumljivosti i govorne usmjeravanje pažnje. Kod prilagođavanja zahtjeva prilagodbe su se odnosile na zahtjeve u odnosu na samostalnost, vrijeme rada (dulje vrijeme), način rada (zadaci različite težine i vrsta), provjeravanje gradiva-česta provjera, manji dio zadatka pojednostavljen i vizualno prikazan.

4.4.1. Aktivnosti podrške u nastavnim sadržajima iz predmeta Hrvatski jezik

Kao što je ranije navedeno, učitelj upoznaje pomoćnika u nastavi s aktivnostima za učenicu (razina postignuća), strategijama, postupcima podrške i prilagodbama i očekivanjima razina znanja u pojedinoj nastavnoj temi/jedinici. U Tablici 7 prikazan je primjer prilagodbi za ovu učenicu u nastavnoj temi Početno čitanje i pisanje, odnosno u tri nastavne jedinice iz pisanog dokumenta (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 2015), koji se uvriježeno u školama naziva Individualizirani odgojno-obrazovni program.

Tablica 7: Prikaz primjera prilagodbe iz predmeta Hrvatski jezik

Sadržaj nastavne teme, nastavne jedinice, ključni pojmovi	Aktivnosti za učenicu (razina postignuća)	Strategije, postupci podrške i prilagodba	Očekivana razina znanja
POČETNO ČITANJE I PISANJE	Globalno čitanje i zapamćivanje slike riječi, otkrivanje smisla pročitanih skupova riječi, zapamćivanje glasova na početku u sredini i na kraju riječi.	Govorenje i slušanje, globalno čitanje, crtanje, pisanje, pokazivanje, radni listići.	Razina dosjećanja, razina shvaćanja, razina primjenjivanja, razina analiziranja, razina prosuđivanja, razina stvaranja.
Priprema za početno čitanje i pisanje	Slovo, čitanje-prepoznavanje tiskanih slova (grafema) i povezivanja s glasom (fonem); povezivanje glasova i slova u cjelovitu riječ te otkrivanje značenja riječi.		
Svladavanje glasova i slova			
Početno čitanje	Globalno čitanje, analitičko-sintetičko čitanje-globalno čitanje riječi; glasovna analiza i sinteza riječi; analitičko-sintetičko čitanje kraćih rečenica i tekstova.		

Kao što je vidljivo u tablici 7 iz prilagodbi koje su dio individualiziranog odgojno-obrazovnog programa rada očekuje se da u okviru nastavne teme početno čitanje i pisanje učenica treba usvojiti globalno čitanje i zapamćivanje slike i riječi, otkrivanje smisla pročitanih skupova riječi, zapamćivanje glasova na početku u sredini i na kraju riječi. Strategije, postupci podrške i prilagodbi se sastoje od metoda koje se koriste u radu sa učenicom su govorenje i slušanje, globalno čitanje, crtanje, pisanje, pokazivanje, radni listići. Kod nastavne teme pripreme za početno čitanje i pisanje učenica treba usvojiti slova, čitanje - prepoznavanje tiskanih slova (grafema) i povezivanje s glasom (fonema), povezivanje glasova i slova u cjelovitu riječ te otkrivanje značenja riječi. Očekivanja razina znanja je razina dosjećanja, razina shvaćanja, razina primjenjivanja, razina analiziranja, razina prosuđivanja, razina stvaranja. Kod usvajanja početnog čitanja učenica treba usvojiti globalno čitanje, analitičko-sintetičko čitanje-globalno čitanje riječi, glasovna analiza i sinteza riječi i analitičko-sintetičko čitanje kraćih rečenica i tekstova.

Prilagodbe teksta za aktivnosti čitanja

Kod učenice su prisutne teškoće u čitanju i pisanju. Učenica čita samo velika tiskana slova. Tehnika čitanja je nerazvijena (slovkanje, sinteza 4-6 slova). Potreban je rad sa drugom metodom čitanja, sigurnijim povezivanjem svih slova. Učenica usvaja tehniku čitanja kroz slikovito uređene rečenice s kraćim, poznatim riječima od 2/3 slova - 4/5 slova.

Kod izrađivanja prilagodbi pazilo se na tisak. Prilagođena su veličina slova, razmaci između riječi, odlomaka, crtovlje je prošireno.

Aktivnosti prilagodbe nastavnih listića

Pomoćnik u nastavi pružao je podršku u aktivnostima primjene nastavnih listića samo bitnim činjenicama i smanjenjem opsega nastavnog sadržaja. Sadržaji su smanjeni na više manjih cjelina, koji se ponavljala više puta u pravilu kroz igru. Nastavni sadržaj je učenici bio prezentiran na način da joj bude zanimljiv i blizak. Učenicu se potiče i usmjerava tijekom pisanja. Kod prepisivanja teksta je uglavnom potpuno i točno prepisivala, a prilagodba je jedino bila u smanjivanju količine i opsega teksta.

Potpoma u vježbama grafomotorike

Vježbe grafomotorike se odnose na povlačenje linija unutar zadane površine, a kao primjer navodi se zadatak spajanja dječaka i lopte. Povlačenje crte unutar labirinta, povlačenje crta po istočkanom liku, dovršavanje započetog lika. Crtanje po zadanom liku kao primjer crteža koji je sastavljen od nekoliko različitih likova koje učenica treba uočiti i pokušati nacrtati. Učila je pravilan hvat olovke i pritisak olovke na papir, povlačenje linija od točke do točke, povlačenje ravnih, kosih, valovitih i kružnih linija, poticanje crtanja, crtanje prema predlošku, bojanje unutar linija. Također kao prilagodbu kod vježbi fine motorike koristila su se i slaganje kockica sa slovima, trganje papira prstima, slaganje kockica sa crtežima, lijepljenje naljepnica, rezanje likova i slova i riječi, igre plastelinom. Vježbe pisanja unutar zadanog crtovlja kao što su prepisivanje, spajanje točkica, pisanje slova kroz diktat jednostavne riječi i rečenice.

Potpoma u vježbama prepoznavanja i imenovanja

Vježbe prepoznavanja i imenovanja poznatih zvukova, igre brojalicama prstića i kreke-kreke, opisivanje slika, prepričavanje priča i događaja sa slike, pričanje po nizu slika, traženje i prepoznavanje riječi na listićima koje se rimuju kao što su žir-sir, krava-trava, traženje određenog glasa u riječima, traženje početnog i završnog glasa u riječima kroz različite igre karticama sa sličicama od nje se traži da spoji sličicu sa prvim slovom, raščlanjivanje riječi na slogove uz pljeskanje ruku ta-ta, spajanje riječi koje počinju istim slovom, nadopunjavanje slova koja nedostaju, zadatak izbaciti uljeza.

Zadatak je da učenica izbaciti sliku ili riječ koja ne pripada nizu, tj. riječ koja ne počinje istim prvim glasom kao ostatak riječi u nizu.

Na papire su napisana slova koja mora zalijepiti u svojoj okolini čiji naziv počinje zadanom slovom. „Kada kažem riječ mačka zadnje slovo je ____, a kada kažem pas ili knjiga čuješ li negdje to slovo?“ Povezivanje glasa koji čuje sa slovom određenog predmeta. Zadatak povezivanja slova i predmeta.

Nakon što učenica sa sigurnošću prepozna i napiše slovo dolazi do vježbanja čitanja i pisanja kratkih riječi. Učenica mora razumjeti značenje riječi koje piše i čita pa joj značenje svake riječi treba objasniti i kontinuirano ponavljati. Vježbe vizualne percepcije polaze od toga da kod učenice je bitno da nauči da postoje različiti oblici slova, smjerova i orijentacijske razlike, predmeta i simbola. U poboljšanju vizualne percepcije radilo se na vizualnoj diskriminaciji slova i riječi da učenica u zadatku pronađe istu riječ ili slovo iz serije sličnih,

zadatak u nizu istih crteža a u svakom redu jednom crtežu nešto nedostaje njezin zadatak je da nacrtat ono što tom crtežu nedostaje. Potom u zadatku traži se da učenica u nizu crteža pronađe crtež koji je potpuno jednak prvome kao i da dovrši crteže da budu onakvi kakvi su u zadnjem redu.

Potpura u vježbama analize i sinteze

Sljedeće vježbe su vježbe glasovne sinteze i analize koje predstavljaju način prilagodbe koja je provedena su individualizirani radni listići koje je učenica ispunjavala uz pomoć pomoćnika u nastavi.

Pomoćnik u nastavi je pružao potporu učenici u zadacima u kojima se tražilo da se prepozna slovo i odredi gdje čuje glas N i zatim ga oboji. Zadatak glasi: „Gdje čuješ glas N? Oboji?“. Učenica izgovara slovo po slovo, svaku riječ i u onoj riječi kojoj se nalazi slovo N boji crtež. Po želji izabire boju sa kojom će ga obojati. Zatim gdje čuje određeni glas.

Potpura u vježbama čitanja

Nakon što je pomoćnik u nastavi pružao podršku u navedenim vježbama, prelazi se na zahtjevnije aktivnosti kao što su čitanje i pisanje. U radu sa učenicom vježbe čitanja su se temeljile na vizualnom pristupu. Također, globalno čitanje se pokazalo vrlo uspješno. Pomoćnik u nastavi je pružao potporu u vježbama čitanja sa učenicom kroz slikopriče. Slikopriče su kombinacije slike i slova. Na taj način kroz slike učenicu se motivira za čitanjem i sadržajem u rečenicama. Slikopriče su se posuđivale u školskoj knjižnici. Učenica je vježbala čitanje dva po dva slova, sa obilježavanjem iznad slova. Prstićem je prelazila preko riječi koje je pročitala. Riječi u slikopriči su bile kratke, sažete i jednostavne i na taj način su joj da zadržavale koncentraciju i pažnju. Kroz slikopriču obradila se i slikovnica „Pinokio“ autora Carla Collodia kao i lektira „Stanari u slonu“ Dubravka Horvatića. Na isti način kao i kroz slikovnice pripremljena joj je i lektira kroz slike i tekst. Učenica je kroz takav način rada brzo usvojila radnju i tijek događanja priče. Kroz vizualan način zajedno sa pomoćnikom napravila je plakat na kojem je prikazan slon koji se pokazuje kao glavni lik u lektiri te u njemu zalijepile fotografije učenika. Učenica je i kroz obradu i učenje lektire naučila i imena svih učenika u razredu što je za učenike s poremećajem iz spektra autizma teško usvojiti u svakodnevnom životu.

4.4.2. Aktivnosti podrške u nastavnim sadržajima iz predmeta Matematika

U tablici 8 prikazan je primjer prilagodbe iz nastavnog predmeta matematika. Nastavna tema koju učenica treba usvojiti je zbrajanje brojeva od 1 do 20. Razina postignuća kod učenice je da usvoji zapisivanje zbrajanja matematičkih znakova. Nakon usvajanja zapisivanja zbrajanja, sa učenicom se radi na usvajanju zbrajanje brojeve od 1 do 20. Nadalje, kod nastavne teme oduzimanje brojeva od 1 do 20 učenica usvaja oduzimanje brojeva od 1 do 20 i zapisuje oduzimanje matematičkim znakovima. Strategije, postupci podrške i prilagodbe sadržavale su stupnjevito pružanje pomoći pri samostalnom radu, pružanje podrške pri čitanju zadataka , pomoć pri upotrebi didaktičkog materijala – brojevne crte. Očekivanja razina znanja je razina dosjećanja, razina shvaćanja, razina primjenjivanja, razina analiziranja, razina prosuđivanja, razina stvaranja.

Tablica 8: Prikaz primjera prilagodbe iz predmeta Matematika

Sadržaj nastavne teme, nastavne jedinice, ključni pojmovi	Aktivnosti za učenicu (razina postignuća)	Strategije, postupci podrške i prilagodbe	Očekivana razina znanja
ZBRAJANJE BROJEVA OD 1 DO 20 KP-zbrajanje, računska radnja	Zapisivati zbrajanje matematičkim znakovima. Zapisivati zbrajanje, zbrajati brojeve od 1 do 20.	Stupnjevito pružanje pomoći pri samostalnom radu, podrška pri čitanju zadataka, pomoć pri upotrebi didaktičkog materijala brojevne crte.	Razina dosjećanja, razina shvaćanja, razina primjenjivanja, razina analiziranja, razina prosuđivanja, razina stvaranja.
ODUZIMANJE BROJEVA OD 1 DO 20 KP-oduzimanje, računska radnja	Oduzimati brojeve od 1 do 20.		

Aktivnosti prilagodbe u primjeni brojevne crte

U nastavnom predmetu matematike učenica prepoznaje brojeve do 20. Broji uvijek slijedom. Snalazi se u različitim odbrojavanjima kroz brojevnu crtu. Brojevna crta je napravljena od kartona i na njoj su upisani brojevi od 1 do 20, koji su označeni bojama. Brojevna crta učenici je pomagala pri usvajanju zbrajanju i oduzimanju brojeva. Pri rješavanju zadataka služila se brojevnim crtom. Uglavnom je samostalna pri korištenju brojevne crte.

Aktivnosti prilagodbe kod računskih operacija zbrajanja i oduzimanja

Računske operacije zbrajanja i oduzimanja do 20 postepeno je usvajala uz pomoć pomoćnika u nastavi. Pri zbrajanju i oduzimanju uz korištenje brojevne crte učenica se koristila u radu samoljepljivim papirić koji joj je služio kao orijentir prvog pribrojnika odnosno umanjenika. Brojeći redom, prstom po brojevnoj crti, učenica uspješno dolazi do točnog zbroja odnosno razlike. U početku se kao orijentir za rad na brojevnoj crti koristilo izrađeni karton s preklapljenim prozorčićima, poseban za zbrajanje, te poseban za oduzimanje. Polaganjem kartona na brojevnu crtu učenici se olakšalo brojenje i smjer kretanja prstima po brojevnoj crti kod usvajanja računskih operacija zbrajanja i oduzimanja. Postupno se karton uklonio te je učenica uz usmjeravanje, samostalno, uz samoljepljivi papirić, uspješno rješavala zadatke zbrajanja i oduzimanja. Uz korištenje brojevne crte učenici se i dalje osigurava korištenje didaktičkog materijala (štapići, olovke, žetoni, čepovi) pri usvajanju računskih operacija zbrajanja i oduzimanja.

Individualizirane nastavne listiće učenica je ispunjavala uz pomoć pomoćnika u nastavi.

Opisat će se primjer individualiziranih nastavnih listić koji je imao za cilj uvježbavanje računskih operacija zbrajanja i oduzimanja. Na individualiziranom nastavnom listiću su se crteži kapljica kiše i oblaka. U oblacima je rezultat, a u kapima kiše zadaci. Učenica mora zbrojiti ili oduzeti brojeve kako bi dobila točan rezultat. Dobiveni zadatak učenica mora povezati sa oblakom kojoj pripada.

Također, kao primjer individualiziranog nastavnog listića je zadatak u kojem je na svakom cvijetu je napisan jedan broj. Učenica mora naslikati onoliko latica koliko je zadano u zadatku.

Kod izrade zadataka sa riječima oni su uvijek popraćeni vizualnim predodžbama (slike, fotografije, crteži) kako bi se učenicu motiviralo za rad , te vizualizirali bitni sadržaji zadatka. Bitni sadržaji istaknuti su raznim tehnikama označavanja (boje, podebljavanje, podcrtavanje), ovisno o preferenciji i potrebama učenice. Sadržaji se izdvajali i zapisivali ispod tekstualnog dijela zadatka.

Važno je sa učenicom u radu koristiti se konkretnim predmetima iz svakodnevnog okruženja kao što je učionica, slike, simboli. Zamijećena je veća motiviranost učenice u matematičkim pričama čiji su sudionici učenici iz razreda ili netko iz njezine obitelji. Učenica radi po etapama i zadanim uputama.

4.4.3. Aktivnosti pomoćnika u nastavi u prilagodbi nastavne jedinice iz predmeta Priroda i društvo

U tablici 9 prikazani su primjeri prilagodbe iz nastavnog predmeta priroda i društvo. Nastavna tema koje učenica treba usvojiti je Obitelj i dom, a nastavne jedinice su Članovi obitelji , Život u obitelji i Dom. Aktivnosti koje su se koristile u radu sa učenicom su razgovor, čitanje, vizualna podrška, rješavanje individualiziranog ispita znanja. Strategije, postupci podrške i prilagodbe sadržavale su uspostavu pozitivnog odnosa i pohvalu za trud koju učenica ulaže. U učenju novih vještina se upotrebljavala metoda demonstracije. Kod rješavanja zadataka vremenski se produžilo trajanje. Upute koje su se upućivale učenici su bile jasne, kratke i precizna. Koristili su se kod usvajanja nastavnih sadržaja didaktički materijali. Očekivanja razina znanja je razina dosjećanja, razina shvaćanja, razina primjenjivanja, razina analiziranja, razina prosuđivanja, razina stvaranja.

Tablica 9: Prikaz primjera prilagodbe iz predmeta Priroda i društvo

Sadržaj nastavne teme, nastavne jedinice, ključni pojmovi	Aktivnosti za učenicu (razina postignuća)	Strategije, postupci podrške i prilagodbe	Očekivana razina znanja
OBITELJ I DOM Članovi obitelji KP-obitelj, članovi obitelji	Razgovor, čitanje, vizualna podrška, rješavanje ispita znanja.	Uspostava pozitivnog odnosa, pohvala za trud koji učenica ulaže, u učenju novih vještina	Razina dosjećanja, razina shvaćanja, razina primjenjivanja, razina analiziranja, razina prosuđivanja, razina stvaranja.
Život u obitelji KP-zanimanje, dužnosti	Nabrojati svoje dužnosti u obitelji te dužnosti ostalih članova obitelji. Imenovati članove svoje obitelji.	upotrijebiti metodu demonstracije, produljiti vrijeme za ostvarivanje zadataka, davati jasne, kratke i precizne upute	
Dom KP-odgovorno ponašanje u domu	Razlikovati pojmove dom, stan, kuća. Poštovati upute o odgovornom ponašanju kada je učenicama sama u domu.	popraćene gestama, korištenje didaktičkog materijala (obiteljsko stablo).	

Potpora u nastavi prirode i društva

Učenica usvaja gradivo kroz konkretne primjere i zorni prikaz. Prikazani su primjeri na koji način je učenica usvajala neke nastavne jedinice uz potporu pomoćnika u nastavi.

Kod usvajanja nastavne jedinice Ura izrađivala se ura (sat) od kartona i čepa. Napravljene su kazaljke u boji kako bi se učenica lakše snalazila i kako bi usvojila sate. Kad je bila obrada Zdravlje i čistoća u okolišu također se koristila metoda demonstracije. Ispred škole je učenica posadila drvo i time na zoran i konkretan način usvojila važnost čistoće u okolišu. Također, kod obrade nastavne teme Zdravlje, kod usvajanja nastavne jedinice Prehrana izrađena je piramida zdrave prehrane. Uz pomoć slika učenica je izrađivala piramidu i uz konkretnost i zornost usvojila ključne pojmove. Napravljena je tablica u koju je učenica naslikala koju hranu voli jesti, a koju ne voli jesti. Tako se izradio jelovnik sa zdravim odabirom namirnica. Kod obrade nastavne cjeline Promet opisat će se kako je učenica usvojila prometni znak - semafor. Uz pomoć pomoćnika u nastavi izradila je semafor od tri kartonska kruga i

drvenog postolja. Dane u tjednu je učenica usvojila na specifičan način. Napravljen je plan aktivnosti po danima. Na primjer, od ponedjeljka do petka je na nastavi. Subotom odlazi na proslavu rođendana, a nedjeljom odlazi kod bake i djeda na seosko imanje gdje ima obiteljski ručak. Kroz njezine dnevne aktivnosti učenica je usvojila dane u tjednu. Zanimljivo je da i dalje koristi tjedni raspored i voli ga popunjavati svojim obavezama i aktivnostima i na taj način ona aktivno sudjeluje u organizaciji svog osobnog rasporeda.

Vrlo je važno stvoriti razne oblike spoznavanja od osjetilnog k formiranju pojmova, posrednim i neposrednim promatranjem.

4.5. Aktivnosti podrške pomoćnika u komunikaciji i socijalnoj uključenosti učenice s poremećajem iz spektra autizma

U ovom će se poglavlju prikazati aktivnosti pomoćnika u nastavi u dimenziji potpore u komunikaciji i socijalnoj uključenosti sa učenicom s poremećajem iz spektra autizma.

U oblikovanju aktivnosti podrške u komunikaciji i socijalnoj uključenosti za učenicu s poremećajem iz spektra autizma pomoćnik u nastavi prikupio je sve relevantne informacije koje će biti prikazane grafički i u tekstu.

Slika 3. Opis učenice u području socijalnog funkcioniranja

Interesi	<ul style="list-style-type: none">• Crtani filmovi• Nastava likovne kulture i engleskog jezika
Motiviranost	<ul style="list-style-type: none">• Uglavnom motivirana• Igra lutkama
Pravila	<ul style="list-style-type: none">• Prihvaća i poštuje sva opća dogovorena pravila• Teškoće prisutne u primjeni pravila u igri
Stereotipna ponašanja	<ul style="list-style-type: none">• Izražen motorički nemir, neartikulirano glasanje• Planirane aktivnosti preusmjerenja pažnje

Učenica iskazuje najveći interes za gledanje crtanih filmova i svakodnevno gleda crtiće i pamti tekstove crtanih filmova, posebice na engleskom jeziku. Raduje se satu likovne kulture, te se pri crtanju koristi olovkom, ugljenom, flomasterom, temperama, vodenim bojama, pastelnim bojama. Rado sudjeluje na nastavi engleskog jezika, Primjenjuje boje u skladu s bojama iz neposredne okoline. Učenica u radu pokazuje veliku želju za ispunjavanjem svih postavljenih ciljeva. Voli se igrati sa lutkama i u njima pronalazi svoju motivaciju za daljnji rad. Uglavnom prihvaća i poštuje sva pravila, a ponekad se naljuti ako gubi u igri. Prisutne teškoće u samoregulaciji koje su izražene ciklično svakih 10 dana u obliku „krizni dan“ kada

je učenica vrlo frustrirana i teško kontrolira emocije, najčešće vezano uz čitanje i rad školskih zadataka javlja se lošija finoća pokreta.

Učenica ima izražena stereotipna ponašanja u motorici kao što su lupanje rukama i nogama, neartikulirano glasanje koje nalikuje glasanju djece jasličke dobi te posložen pribor po određenom redosljedju, osobito pribor za jelo po određenom redosljedju. Dan joj također mora biti predvidljiv već unaprijed isplaniranim rasporedom, posložen i organiziran. Također ima i planer rođendana i odmora vikendom. Najviše pamti sadržaj vizualno stoga se najviše u učenju, slobodnoj igri i organiziranju koristimo slikama ili fotografijama. Sa učenicom se izradila osobna putovnicu-igru i način na koji će se učenica na napisan način predstaviti svima koji nisu u bližem kontaktu sa njom, a ona će nam najviše pomoći oko toga da vidimo koliko je napredovala u svim aspektima. Učenicu treba poticati kod izražavanja svog mišljenja i osjećaja. Što češće je pohvaliti za uloženi trud i rad te napor pri obavljanju zadataka.

U tablici 10 prikazane se aktivnosti i situacije koje kod učenice izazivaju reakcije i emocije koje mogu biti poželjne ili nepoželjne. Pozitivne regulacije su se koristile u neposrednom radu kao motivacije za postizanje uspjeha . Kod nepoželjnih reakcije koje su se javljale kod učenice uključivao se pomoćnik u nastavi da bi se usvojile pozitivne regulacije u ponašanju.

Slika 4: Prikaz situacija regulacije u ponašanju kod učenice s poremećajem iz spektra autizma

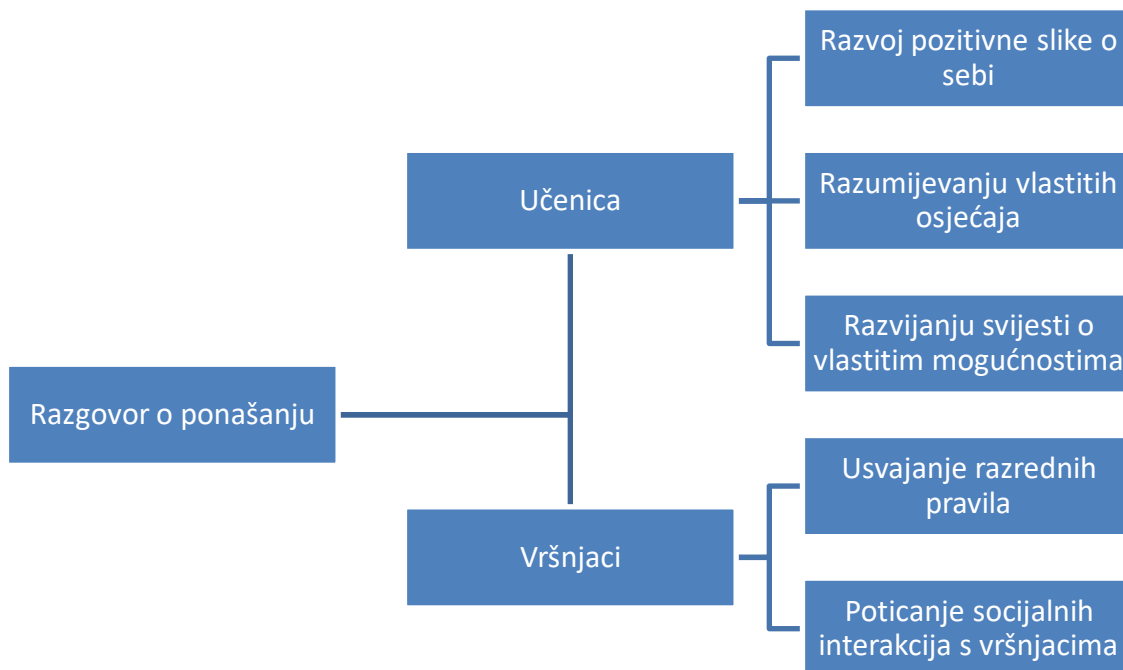

Na slici 4 je grafički prikaz regulacije u ponašanju kod učenice s poremećajem iz spektra autizma. Sa učenicom su dogovorena pravila o pozitivnom odnosu prema školskim aktivnostima. Na kraju nastavnog tjedna, a pri obavljanju svih aktivnosti i zadataka koje su bile predviđene učenica odlazi sa roditeljima u trgovinu sa dječjim igračkama gdje si izabire igračku

koja joj je nagrada za uspješan rad i ujedno motivacija za daljnje obavljanje svih predviđenih aktivnosti.

Podrška učenici u komunikaciji odnosila se i na razgovor o ponašanju, gdje se učenica usmjeravala je na prihvatljive oblike ponašanja, te je upozoravala na štetnosti posljedica neprihvatljivih oblika ponašanja.

Slika 5. Poticanje razvoja socijalne interakcije kod učenice s poremećajem iz spektra autizma

Na slici 5 je prikaz poticanja razvoja socijalne interakcije kod učenice s poremećajem iz spektra autizma. S učenicom se radilo na stvaranju pozitivne slike o sebi, razvoju samopouzdanja i razvijanju svijesti o vlastitim mogućnostima, te razumijevanju vlastitih osjećaja i snalaženju u njima.

Poticala se svakodnevna komunikacija kroz razgovor putem pitanja i odgovora , te prepričavanje događaja iz svakodnevnog života učenice.

Za pravila ponašanja u razredu izradio se plakat. Pravila ponašanja odnosila se na čekanje u redu za užinu, odlazak u dvoranu na tjelesni i zdravstveni odgoj, javljanje za pitanja učiteljici i slično.

Slika 6. Aktivnosti pomoćnika u nastavi u pružanju podrške

Na slici 6 su prikazane aktivnosti pomoćnika u nastavi kod smanjivanja nepoželjnih oblika ponašanja kod učenice s poremećajem iz spektra autizma kroz metode razgovora o ponašanju kao i preusmjeravanje pažnje alternativnim aktivnostima. Na poticanje pozitivnih ponašanja kod učenice u radu je vrlo važno da budu iskazana jasna pravila. Kao dobar model u radu pokazale su se socijalne priče i plakati za izražavanje emocija. U dimenziji socijalne uključenosti i socijalnoj uključenosti sastojala se u tome da se učenicu poticalo na suradnju sa drugim učenicima.

Slika 7: Prikaz plakata za razvoj socijalne komunikacije kod učenice

Moji osjećaji		
	Kako se osjećam	Što mogu učiniti
3	 Trebam pomoć!	
2	 Imam problem.	
1	 Osjećam se odlično!	

Na slici 7 nalazi se plakat za razvoj socijalne komunikacije na kojem se nalaze slike koje opisuju emocije (ljutnja, zabrinutost, sreća). Učenica iskazuje kako se osjeća putem izabrane slike i kroz poticanje izražavanja svojih emocija učenica se uči nositi sa njima.

4.5.1. Aktivnost podrške kroz izradu socijalne priče

Tijekom online nastave za učenicu je izrađena slikovnica u formi socijalne priče i oblikovana prema razvojnom statusu i potrebama učenice (Slika 8-9).

Slika 8: Prikaz stranice iz virtualne slikovnice - socijalna priča

Slika 9: Prikaz stranice iz virtualne slikovnice - socijalna priča

U slikovnici se nalazi njen opis, imena njezine obitelji, opisi njezinog učenja, koji su njezini hobiji, što joj najviše nedostaje iz škole, kako komunicira sa prijateljima. Te svi opisi su složeni u priču i koja ima odgojna i obrazovna dimenziju. Odgojni i obrazovni ishodi slikovnice su da učenica čita tekst sa razumijevanjem te izvodi zaključke, tumači i prepričava značenje teksta u cjelini, također povezuje je sa prethodnim znanjem i iskustvom. Pomaže u njezinom svladavanju samostalnog čitanja. Povezivanje vještina čitanja sa čitanjem sa užitkom jer se u slikovnici radnja odvija prepričavajući njezin život i učenje i slobodno vrijeme u karanteni. Ovo je još jedan način prilagodbe za učenicu. Ishod se pokazao kao uspješan i pozitivan jer je tema slikovnice učenicu doista zainteresirala. Način prilagodbe kao što je slikovnica i tema koju učenicu zanima ujedno je i motivacija za daljnji školski rad i ispunjavanje obaveza.

Učenica je kroz slikovnicu dobila i doživljaj povezanosti sa zajednicom i školom, te sa svojim vršnjacima. Kroz prilagodbu je napravljena korelacija sa više predmeta, kao što je hrvatski jezik, matematika, likovna kultura, glazbena kultura i engleski jezik. Kreativnost, znanje o učenicima, informacije i likovno stvaralaštvo pretočeno je u vizualno ispričanu priču. *„Tretmanu djece s poremećajem iz autističnog spektra pristupa na način koji mu nudi primjerenu intervenciju s ciljem maksimalnog poticanja razvoja pogođenih funkcija, iskorištavanja potencijala na način da se kontekst i način podučavanja u potpunosti prilagodi djetetovim potrebama“* (Pejić, 2019:11). Od djece s poremećajem iz spektra autizma moramo izvući njihov maksimalan potencijal u skladu s njegovim mogućnostima i usmjeravati ih na njihove kvalitetne i dobre strane.

5. ZAKLJUČAK

U radu je dani prikaz aktivnosti pomoćnika u nastavi pri pružanju podrške i potpore kod učenice sa poremećaj iz spektra autizma. Učenica ima devet godina i polazi drugi razred osnovne škole. Školuje po redovitom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke (skupina 7.: skupina 3., podskupina 3.1.3. i 3.1.4 te skupina 6., podskupina 6.5. i 6.6.) iz nastavnih predmeta hrvatski jezik, engleski jezik, matematika te priroda i društvo . Od prvog razreda ima podršku pomoćnika u nastavi, osobito radi teškoća u komunikaciji, socijalnoj interakciji i teškoća senzorne integracije.

Cilj ovog istraživanja je prikazati aktivnosti pomoćnika u nastavi kod pružanja neposredne potpore učenici u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka, kao i pružanje potpore u komunikaciji i socijalnoj uključenosti. Korištena je metoda studije slučaja. Sudionik je bila učenica 2. razreda osnovne škole koja pohađa nastavu po redovnom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke iz nastavnih predmeta hrvatski jezik, matematika te prirode i društva u redovnom razrednom odjelu. U prikupljanju podataka korištena je metoda analize dokumentacije, sustavnog opažanja i metoda razgovora. Podaci su prikazani slikovno, tabelarno i grafički.

Analiza medicinske dokumentacije i mišljenja stručnjaka ukazuje na prisutnost značajnih ograničenja učenice na području socijalne komunikacije i interesa te socijalne pažnje zbog čega je važno primijeniti pristup i sadržaje koje utječu na razvoj socijalnih, funkcionalnih i životnih vještina.

U ovom diplomskom radu sistematizirane su aktivnosti pomoćnika u nastavi koje su se temeljile na osobnom iskustvu kroz sustavni i svakodnevni neposredni rad s učenicom s poremećajem iz spektra autizma. Opisane su aktivnosti pomoćnika u nastavi u pružanju podrške učenici u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka i razvoju socijalne uključenosti. Temeljene su na preporukama učitelja i stručnjaka i vidljiv je značaj individualizirane podrške pomoćnika u nastavi učenici s poremećajem iz spektra autizma u nastavnom procesu.

U suvremenom inkluzivnom odgoju i obrazovanju uključeni su učenici s teškoćama koji trebaju imati osiguranu podršku pomoćnika u nastavi, te se ovim radom daje prikaz aktivnosti pomoćnika u nastavi i potiču daljnja istraživanja njegove uloge u nastavnom procesu. Za kraj treba istaknuti da su važne moralne i etičke vrijednosti pomoćnika u nastavi jer svojim

stavovima i odnosom prema učeniku s teškoćama utječe na razvoj inkluzivnih vrijednosti u razredu.

„Za kvalitetnu provedbu inkluzije, potrebne su stvarne promjene u stavovima, pristupima, znanjima i umijećima stručnjaka škola pomoću kojih bolje razumijemo i uvažavamo različite potrebe učenika, timski planiramo i primjenjujemo razlikovne strategije, kontinuirano pratimo i vrednujemo napredak učenika unutar individualiziranog kurikulumu“ (Stančić i Ivančić, 2016:25).

LITERATURA

1. Acedo C. (2008). Inclusive education: Open debates and the road ahead. *Prospects*, 39(3), 227-238. U Kudek Mirošević, J., Jurčević Lozančić, A. Stavovi odgojitelja i učitelja o provedbi inkluzije u redovitim predškolskim ustanovama i osnovnim školama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(2), 17-29.
2. Adelman i sur.,(1980). Case Study in Contemporary Educational Research_ Conceptualization and Critique. *Case Study in Contemporary Educational Research_ Conceptualization and Critique*, 5,4, 21- 31. U Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*, 6.
3. Američka psihijatrijska udruga, 1994. U Skočić Mihić, S. i Pejić, I. Evaluacija utjecaja primjene ekspresivnog pripovjedanja terapijske priče na socijalnu pažnju učenika s poremećajima iz spektra autizma. *Magistra iadertina*, 14,1, 73- 89.
4. Andrešić, D., Domladovac, S. (2009). *Najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi : priručnik za roditelje, odgojitelje, pedijatre i sve koji prate razvoj djece*. Zagreb : Hrvatsko logopedsko društvo.
5. Attwood, F.(2010). *Sexualization, sex and manners*. Sage, 13, 742- 745.
6. Baron-Cohen, S.; Bolton, P. *Autizam : činjenice*. Split : Centar za odgoj i obrazovanje Juraj Bonaći.
7. Cepanec, M. (2015). Rana dijagnostika poremećaja iz autističnog spektra - Teorija, istraživanja i praksa. *Klinička psihologija*, 8, 2, 203- 224.
8. Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*, 6.
9. Devecchi, C., Rouse, M. (2010). An exploration of the features of effective collaboration between teachers and teaching assistants in secondary schools, vol.25, 91- 99.
10. Dukarić, M. (2014). Prikaz poticanja komunikacije i jezika kod dječaka s visokofunkcionirajućim utizmom. *Logopedija*, 4, 1, 1- 9.
11. Hitchcock, G., & Hughes, D. (1995). *Research and the teacher* (2nd ed.). London Routledge.
- U Schooler, C., Neumann, E., Caplan, L. J., & Roberts, B. R. (1997). Stroop theory, memory, and prefrontal cortical functioning: *Journal of Experimental Psychology: General*, 126(1), 42–44

12. Karamatić Brčić, M (2011). Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja. *Acta Iadertina*,8, 1, 39-48
13. Lord i sur., (2000). The Autism Diagnostic Observation Schedule—Generic: A Standard
14. Lučić, K. (2007). Odgojiteljska profesija u suvremenoj odgojnoobrazovnoj ustanovi. *Odgojne znanosti*, 9, 1, 151 – 163.
- Measure of Social and Communication Deficits Associated with the Spectrum of Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30,3, 205-223, U Bujas Petković, Z. (2010). *Poremećaji autističnog spektra - Značajke i edukacijsko-rehabilitacijska podrška*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Margaritoiu, A. (2010). Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja. *Acta Iadertina*,8,1, 39- 48.
16. Materijali preuzeti iz edukacije o pomoćnicima u nastavi, 2019/2020.
17. Mujkanović, A(2016). *Adaptive group formation to promote desired behaviours*. Annual Conference of Australasian Association
18. Nacionalni obrazovni kurikulumu za predškolski odgoji obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, 2011.
19. Nikolić, S (2000). *Autistično dijete : kako razumjeti dječji autizam*. Zagreb: Prosvjeta. U Bujas
20. Nikolić, S. Begovac, Ivan. (2000). Sindrom ADHD (hiperaktivni poremećaj s deficitom pozornosti) u djeteta i obiteljska psihodinamika: stvaranje boljih uvjeta liječenja u okviru integrirane dječje psihijatrije. *Socijalna psihijatrija*, 1, 35-38
21. Nisbet, S. i Watt, S.(1984). Case Study in Contemporary *Educational Research: Conceptualization and Critique*. .5, 4, 21- 31. U Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*, 6.
22. Petković, Z. (2010). *Poremećaji autističnog spektra - Značajke i edukacijsko-rehabilitacijska podrška*. Zagreb: Školska knjiga.
23. Poučavanje učenika s autizmom (2008).
24. Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN. br. 24/15.
25. Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN br. 102/18.
26. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, br. 22/20
27. Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike, 2017.

28. Prokopec – Soudil, J. (2015). *Poremećaji s spektra autizma*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.
29. Sekušak-Galešev, S. (2013). Problemi mentalnog zdravlja i objektivni pokazatelji kvalitete života odraslih osoba s intelektualnim teškoćama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49, 50- 63.
30. Smjernice za planiranje i izradu individualiziranih kurikuluma za učenike s teškoćama, 2020
31. Stančić, J. i Ivančić, A. (2016). Inkluzije u redovitim predškolskim ustanovama i osnovnim školama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50,2, 17- 29.
32. UNESCO Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu, 1994.
33. Ustav Republike Hrvatske, NN, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 05/14)
34. Weiss, S (2010). Posebnosti socijalnog razvoja dječaka s Aspergerovim sindromom – studija slučaja. *Napredak* 151 (3 – 4) 482 – 498
35. Zrilić, S. (2011). *Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole : priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje : [kako se igrati i učiti s djecom s posebnim potrebama, kako ih uspješno integrirati u vrtićki i školski socijalni kontekst, kako učiti od njih*. Zadar : Sveučilište u Zadru.
36. Zrilić, S. (2018). *Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole - priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje*. Zadar : Sveučilište u Zadru.
37. Zucckerman, Z. (2016). *Inkluzivno obrazovanje učenika s razvojnim teškoćama*. Velika Gorica: Benedikta
38. Yin, Robert K. *Studija slučaja - dizajn i metode*. Zagreb : Fakultet političkih znanosti, 2007.

PRILOZI

Privitak 1. Dnevnik mjesečnog rada pomoćnika u nastavi

Obrazac 4.

DNEVNIK RADA

Škola: _____

Razredi odjel/skupina: _____

Ime i prezime učenika: _____

Ime i prezime pomoćnika u nastavi/stručnoga komunikacijskog posrednika: _____

Rujan	0. sat	1. sat	2. sat	3. sat	4. sat	5. sat	6. sat	DATUM: 10.9.2019.
Nastavni predmeti	/	Hrvatski jezik	Matematika	Priroda i društvo	Glazbena kultura	/	/	Komentar/i: Poticanje učenice na suradnju sa mnom, učiteljicom i ostalim učenicima, uključivanje učenice u grupni rad na satu prirode i društva, vježbanje matematičkih zadataka pomoću brojevne crte
Postupci koje	/	A1, A2, A3,A4	A1, A2, A3,A4	A1, A2, A3,A4	A3,A4,E10,E11, F2,F4	/	/	Potpis pomoćnika u nastavi/stručnoga

primjenjuje u nastavi (upisati šifru aktivnosti)		B4, D2, D4, E2, D3, D5, D6, D9, D10, D11, F1, F2,F3,F4,F5, F9	B4, D2, D4, E2, D3, D5, D6, D9, D10, D11, F1, F2,F3,F4,F5, F9	B4, D2, D4, E2, D3, D5, D6, D9, D10, D11, F1, F2,F3,F4,F5, F9			komunikacijskog posrednika:
--	--	---	---	---	--	--	-----------------------------

Tablica 1: Prikaz mjesečnog dnevnika rada pomoćnika u nastavi